

בעניין:

המוקד להגנת הפרט מיסודה של ד"ר לוטה זלצברגר (ע"ר)
ע"י ב"כ עוה"ד יוסי וולפסון (מ.ר. 26174) ו/או מנאל חזאן (מ.ר. 28878)
ו/או לאה צמל ו/או לביב חביב ו/או חוה מטרס-עירון (מ.ר. 35174)
ו/או עדי לנדאו (מ.ר. 29189) ו/או לינה אבו-מוך זועבי (מ.ר. 33775)
ו/או שירין בטשון (מ.ר. 32737)
מהמוקד להגנת הפרט מיסודה של ד"ר לוטה זלצברגר
רח' אבו עוביידה 4, ירושלים
טל: 6283555-02; פקס: 6276317-02

העותרת

- נ ג ד -

1. מדינת ישראל
2. צבא הגנה לישראל
3. שירות הביטחון הכללי
4. משטרת ישראל
5. מפקד מתקן הכליאה המכונה "מתקן 1391"

המשיבים

עתירה לצו על-תנאי

מוגשת בזו עתירה לצו על-תנאי, המכוון אל כל המשיבים ומורה להם לנמק, אם ירצו בכך, מדוע לא ייסגר מתקן הכליאה המכונה "מתקן 1391", ולא ישמש עוד לחקירתם של אנשים או להחזקתם במשמורת.

עתירה לצו ביניים

בית-המשפט הנכבד מתבקש להורות בצו ביניים שהמשיבים, או מי מטעמם, לא יחזיקו אדם במשמורת במתקן הכליאה המכונה "מתקן 1391" עד סיום ההליכים בעתירה זו.

עוד יתבקש בית המשפט הנכבד להורות למשיבה 1 לפרט מיהם כל הגופים אשר עשו שימוש במתקן המכונה "מתקן 1391", בין גופים שפעלו מטעמה ובין גופים שאינם שייכים לה אך פעלו ברשותה, איזה שימוש עשו בו, ומתוקף מה עשו שימוש זה.

הנימוקים לצו הביניים:

כעולה מעתירה זו ומהראיות הרבות המצורפות לה, תנאי החזקה הנהוגים במתקן המכונה "1391" הם תנאים שאינם הולמים החזקתו של בן אנוש, ואשר עשויים לגרום למי שנחשף להם נזקים נפשיים וגופניים, שעלולים אף להיות בלתי הפיכים.

לא קיימת במתקן רשת ביטחון בסיסית (בדמות פיקוח חיצוני כמקובל) להבטיח זכויות יסודיות של הכלואים.

תנאי הכליאה במקום מהווים לכאורה עבירות על המשפט הבינלאומי, שהאחראים להן עלולים להיות חשופים לאישומים פליליים אישיים.

בנוסף, מעלה העתירה טענות משפטיות כנגד חוקיותו של מתקן כליאה שמקומו לא פורסם (בין אם בשל היותו ממוקם בבסיס צבאי סודי ובין מכל טעם אחר).

מנגד, לרשות מדינת ישראל מתקנים רבים להחזקתם של כלואים, והדבר אפשר לפנות את המתקן מכל יושביו לקראת הדיונים בעתירות המקוריות. להחזקת כלואים במתקן ישנו, אם כן, חלופות, שלא יטילו עול כבד על המשיבים.

בנסיבות אלו מן הדין להקפיד את המצב הקיים כיום, בו המתקן ריק מעצורים (כך לפי נספח ע' 43 להלן), כדי שבמשך הדיון בעתירה לא ייחשפו אנשים נוספים להפרת זכויותיהם, לסבל ולנזק הקשה הכרוכים בשהייה באותו מקום עלום המכונה "מתקן 1391".

באשר לסעד הביניים השני, הרי שלצורך ניהול העתירה, וכיוונה אל הרשויות המתאימות, נחוץ לעותרת לקבל את הפרטים האמורים. העותרת ניסתה, בשלבים שונים של ההליכים, לקבל אינפורמציה מדויקת ומפורטת, אולם ב"כ המשיב (בהליכים הקודמים) התחמקו בטענה של חוסר רלוונטיות. מאחר שתוצאות העתירה הנוכחית יחולו על כל הגופים העושים שימוש במתקן זה, מדובר בצדדים שנוכחותם בבית המשפט דרושה כדי לאפשר לבית המשפט לפסוק ולהכריע ביעילות ובשלמות בכל השאלות הכרוכות בעתירה, ושעשויים להיות מושפעים מהחלטות השונות.

תוכן העתירה

עמ' 4	מהות העתירה
עמ' 5-24	החלק העובדתי
עמ' 5-8	תולדותיה של העתירה (והאופן בו התגלגלה מעתירות קודמות)
עמ' 8-9	הצדדים
עמ' 9-20	העובדות הידועות בנוגע למתקן 1391 (לרבות עדויות של מי שהיו כלואים בו בנוגע לתנאי ההחזקה ושיטות החקירה)
עמ' 21-24	התכלית והתוצאה של תנאי ההחזקה ושיטות החקירה (לרבות חוות-דעת פסיכיאטרית וסקירת המחקר המדעי)
עמ' 25-39	הטיעון המשפטי
עמ' 25-28	חובת הפרסום בדבר מקומו של מתקן כליאה
עמ' 29-33	מיקומו של מתקן מעצר בתוך בסיס סודי – הפגיעה המהותית בזכויות הכלואים
עמ' 33-37	כלים לשמירת חשאי, שבידי המשיבים, המעוגנים בחוק
עמ' 37-39	אי חוקיותן של שיטות החקירה
עמ' 39-40	סוף דבר

ואלה נימוקי העתירה:

מהות העתירה:

1. עניינה של עתירה זו במתקן כליאה סודי, שפועל במדינת ישראל זה שנים רבות בין חומותיו של מחנה צבאי סודי, הרחק מעיני החוק והציבור. עד היום איש אינו יודע כמה עצורים שהו במתקן במשך השנים, כמה עצורים שוהים בו היום, מיהם אותם עצורים, מניין באו, מי הגופים השונים אשר עצרו אותם והביאום למתקן, מי הם הגופים השונים שניהלו חקירות שונות במתקן והאם הייתה להם כלל הסמכות לעשות כן, מה היו עילות ההחזקה של אותם אנשים ומה עלה בגורל חלק מהם.

מעדויות שנאספו בידי העותרת עולה כי בחסות הסודיות של עצם הימצאו הונהגו במתקן זה שיטות חקירה בלתי חוקיות ובלתי מוסריות, שעולות כדי עינויים והפעלת יחס משפיל ובלתי אנושי, הפוגע בצלם האדם ובכבודו.

בחסות הסודיות הוצב מתקן זה מחוץ לשלטון החוק, גם בכך שנמנעה ביקורת על אופן הפעלתו, שיטות החקירה ותנאי המעצר המזוועים השוררים בו.

כך נחסמה הגישה למתקן בפני עורכי דינם של העצורים, בני משפחותיהם, חברי כנסת, חברי ועדות הכנסת השונות, נציגים של ארגוני זכויות אדם, מקומיים ובינלאומיים כאחד, וכן נציגים של ארגונים בינלאומיים הומניטריים ובראשם הצלב האדום.

נוסף על כל אלה, הופעל מתקן זה במשך שנים רבות בלי שהוכרזו כמתקן כליאה, כמתחייב על-פי חוק.

2. עתירה זו מבקשת להעמיד במבחן את חוקיות הפעלתו של מתקן 1391 כמתקן כליאה בכלל וכמתקן כליאה סודי בפרט, הפועל מחוץ למערכת המשפטית, ללא כל פיקוח או בקרה, וכן את תנאי המעצר שהונהגו בו והמהווים חלק משיטות החקירה הפסולות העולות כדי עינויים או יחס משפיל ובלתי אנושי.

3. העותרת תפנה בהמשך להוראות רבות בדין המקומי והבינלאומי המחייבות סטנדרטים של גילוי וביקורת במתקני כליאה. אולם, בראש ובראשונה עומדים לנגד עינינו חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, פסיקתו התקדימית וההיסטורית של בית משפט נכבד זה האוסרת עינויים בחקירות שבי"כ (בג"ץ 5100/94 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל ואח' נ' ממשלת ישראל ואח', פ"ד נג(4) 817). לא נפסח על אמנות בינלאומיות ובעיקר אמנת רומא המגדירה כפשעים נגד האנושות ופשעי מלחמה את הסירוב לגלות את מקום מעצרים של אנשים, כחלק מהעלמתם והפעלת שיטות חקירה של עינויים ויחס משפיל ובלתי אנושי.

החלק העובדתי:

תולדותיה של עתירה זו:

4. תחילתה של פרשה זו בשתי עתירות "הביאס קורפוס" לאיתורם של שלושה עצורים, פלסטינים תושבי השטחים, שאהין, ב. ג'אדאללה ומ. ג'אדאללה, אשר עקבותיהם נעלמו כלא היו, ומאמצי בני משפחותיהם לאתרם עלו בתוהו. (להלן: **העתירות המקוריות**).

הפנייה בעניינם לבית המשפט התחייבה לאחר שבני משפחותיהם כשלו במאמצייהם להיוודע מה עלה בגורלם, ואף העותרת לא הצליחה במשימתה לאתרם, ומרכז השליטה שבמפקדת קצין משטרה צבאית ראשי (להלן: **המשל"ט**), הודיע כי לא מצא מקום החזקתם. אגב התנהלותן של העתירות התגלה תחילה, כי קיים מתקן כליאה שאין הפרקליטות יכולה לנקוב בשמו (אלא רק בשמו של איש קשר בעניינו). לאחר מכן, טפח אחר טפח, נחשפו פרטים נוספים אודות המתקן המכונה 1391.

שתי העתירות המקוריות, בג"ץ 8696/02 שאהין ואחי נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע, ובג"ץ 10327/02 ג'אדאללה ואחי נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע, כל כתבי בי-דין שהוגשו בהן והחלטות שניתנו בהן והתכתבויות מהותיות בין הצדדים, מצורפים לעתירה ללא נספחיהם. אלו מהנספחים שהם רלוונטיים לעתירה הנוכחית יצורפו בנפרד.

המסמכים מסומנים ע'1-ע'44.

מבין נספחים אלו:

העתירה בבג"ץ 8696/02 (שאהין) היא נספח ע' 1.

העתירה בבג"ץ 10327/02 (ג'אדאללה) היא נספח ע' 11.

כתב התשובה בשתי העתירות הוא נספח ע' 35.

מכתב הבקשה לפרטים נוספים בעניין כתב התשובה הוא נספח ע' 36.

מכתב התשובה לבקשה לפרטים נוספים הוא נספח ע' 43.

פסק-הדין שניתן בשתי העתירות הוא נספח ע' 44.

בג"ץ 8696/02 שאהין נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע

5. העתירה בעניינו של שאהין (ע' 1), שנעצר ב-4.10.2002, הוגשה ביום 10.10.2002, לאחר שמאמצי העותרת לאתרו דרך מפקדת קצין כליאה ראשי עלו בתוהו. בתאריך 13.10.02 הוגשה לבית-המשפט תגובה מטעם מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע, המשיב באותה עתירה (להלן: **"המשיב"**) (ע' 3). בתגובה נאמר, כי העצור נחקר על-ידי שירות הביטחון הכללי בשיתוף עם משטרת ישראל וכי "לפניות ובקשות בעניינו של העצור ניתן לפנות למאדי חרב, ראש חוליית פח"ע בבית מעצר קישון". בנוגע למקום המעצר לא נמסר דבר. עם-זאת, אותו מאדי חרב מסר לעותרת בטלפון, כי העצור מוחזק במקום **מעצר סודי**, המסופח לבית-המעצר קישון. לאור זאת, עמד המוקד להגנת הפרט על קיום דיון בעתירה. באותו שלב שתקה הפרקליטות בנוגע למידע שקיבל המוקד להגנת הפרט ממר חרב, ובתגובה משלימה מתאריך

17.10.2002 (ע' 7) הסתפק המשיב במתן מידע על מקום המעצר העדכני של העותר – במשטרת ראש פינה – וטען כי לאור מידע זה העתירה מיותרת.

בג"ץ 10327/02 ג'אדאללה ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע

6. בסוף נובמבר 2002, בעוד העתירה בעניין שאהין תלויה ועומדת, נתגלגל לטיפול העותרת מקרה נוסף, שהביא, כאמור, לחשיפת עוד טפח מהשיטה של העלמת אנשים במתקן סודי. מדובר בעניינם של ב. ו.מ. ג'אדאללה, אשר נעצרו על ידי כוחות הביטחון ביום 22.11.02 במעבר גשר אלנבי, בדרכם מירדן לביתם.

העותרת ניסתה במשך כשבוע, בכל דרך אפשרית ועל פי הנהלים המקובלים, לאתר את בני משפחת ג'אדאללה. הם לא נמצאו. בין היתר, פנתה העותרת מיוזמתה אל אותו איש משטרה, מאדי חרב מבית המעצר קישון, והלה אישר, כי שני בני משפחת ג'אדאללה מוחזקים **במתקן סודי הכפוף לבית מעצר קישון**. עוד הוסיף ומסר, כי ביום 3.12.02 התקיימה הארכת מעצר של השניים וכי הם מנועי מפגש עם עו"ד. משנתבקש לתת פרטים נוספים – פרטי המקום בו הם מוחזקים, היות המקום מוכרז רשמית כמקום חקירה או מעצר, תנאי החזקתם וכיו"ב - סירב הקצין חרב להשיב. במקביל נמסר ממרכז השליטה של מקמצי"ר, כי העותרים מוחזקים במתקן הכליאה **בפתח-תקווה**. מידע זה נראה על-פניו, לאור דבריו של קצין המשטרה, בלתי-אמין, ואכן התברר בדיעבד כלא נכון. על רקע זה הוגשה, בתאריך 5.12.2002, העתירה בבג"ץ 10327/02 (ע' 11).

הפעם לא היסס המשיב לציין בתגובתו (מתאריך 5.12.2003, ע' 13) כי העותרים מוחזקים במה שתואר בהודעה כ"מתקן חקירות השייך מנהלית לבית המעצר קישון". לא נמסרו כל פרטים נוספים אודות אותו מתקן כליאה. כיום אנו יודעים, כי המתקן הוא מתקן צבאי ששימש את שירות הביטחון הכללי רק באופן זמני, ולא ברור, לכן, למה הייתה הכוונה בטענה לפיה הוא כפוף מנהלית למתקן המעצר המשטרתי קישון.

גלגוליהן של שתי העתירות

7. התפתחותן של שתי העתירות הייתה דומה. המשיב ניסה לסגור את הפרצה שנפרצה בחומת הסודיות של מתקן 1391 בשל הגשת העתירות. העותרים הועברו מהמתקן הסודי למתקנים אחרים, ולאחר מכן הותר להם להיפגש עם עורכי-דין. עם הזמן אף שוחרר אחד מהם. המשיב טען, כי עם מסירת המידע בדבר מקומות המעצר העדכניים של העותרים התייתרו העתירות, ואילו הטענות בדבר אי-החוקיות שבהחזקה במתקן סודי הן כבר תיאורטיות בלבד.

8. העותרת סברה שנחשפה שאלת קיומו של מתקן חקירות סודי, שאת שמו הס מלהזכיר, שמקומו עלום ושנשלט בלעדית בידי שירותי הביטחון. חשיפה זו מעלה שאלה חוקתית ממדרגה ראשונה, המחייבת דיון מעמיק בבית-המשפט. שאלת חוקיות קיומו של מתקן המאפשר העלמתם של בני אדם במדינה דמוקרטית ותקינות הנעשה בו, אינם יכולים להימוג עם איתורם של העותרים במקומות אליהם הועברו.

9. בתאריך 30.3.2003 הגיש המשיב הודעה משותפת בשתי העתירות (ע' 26). בהודעה זו שחרר המשיב עוד כמה פתיתי מידע בנוגע למתקן הסודי. "המתקן בו הוחזקו העותרים", מסר המשיב, "נמצא במחנה צבאי והוא שימש את שירות הביטחון הכללי באורח זמני בלבד, זאת בשל מצוקת מקומות מעצר. לצורך כך, נעשו פעולות שונות להתאמת המתקן להחזקת עצורי שירות הביטחון הכללי. תחילה, כמובן, נבדק כי המתקן עומד בכל הסטנדרטים הנדרשים מבית סוהר צבאי. אחר כך הוכרז המתקן ביום 16.4.02 על ידי שר הביטחון כבית סוהר צבאי, בתוקף סמכותו לפי סעיף 505 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955. בעת ששימש המתקן את שירות הביטחון הכללי, נערכו בו ביקורות שוטפות, על מנת לוודא כי בית המעצר והתנאים בהם מוחזקים העצורים עומדים בסטנדרטים הנדרשים".

המשיב עשה גם הפעם מאמץ למנוע ביקורת שיפוטית אודות עצם קיומו של מתקן כליאה סודי. לא רק שהעותרים שוב אינם מוחזקים באותו מתקן, אלא הוחלט שלשירות הביטחון הכללי שוב אין צורך לעשות בו שימוש, ולפיכך הוצאו מממנו העצורים של שירות הביטחון הכללי.

10. בדיון שהתקיים בשתי העתירות בתאריך 2.4.2002, מסרה ב"כ המשיב כי המתקן הוכרז כבית-סוהר צבאי שנה קודם לכן, ב-16.4.2002, ההכרזה לא פורסמה, ויש לו כינוי קוד: "מתקן 1391".

הנתונים החדשים הללו עוררו דאגה רבה, משום שחשפו שני נתונים: המתקן היה תקופה ארוכה בשימוש גופים לא ידועים ללא מסגרת חוקית; עצם קיומו והנעשה בו נשמרו בסוד לאורך זמן.

צו ההכרזה מצורף לעתירה כנספח ע' 45.

[הערה: בשל טעות סופר, הנספח הבא מסומן ע' 55. לא קיימים נספחים בסימון ע' 46- ע' 54]

במהלך הדיון הסתבר, כי אותה עת שירות הביטחון הכללי אמנם הפסיק את השימוש במתקן, אך לא כן גופים אחרים – גופים אשר זהותם לא נחשפה. נציגת הפרקליטות, שהייתה מוכנה להתחייב שתימסר הודעה לעותרת אם וכאשר שירות הביטחון הכללי יחדש את השימוש במתקן, אמרה כי אינה יכולה להתחייב למסור הודעה דומה אם וכאשר אחד מגורמים אלו (שלא צוינו בשמם) יחזיק עצור או עצורים במתקן.

לאור זאת, ניתן צו על-תנאי בשתי העתירות.

11. בתאריך 9.6.2003 הגיש המשיב תצהיר תשובה מטעמו (ע' 35). בתצהיר מסר המשיב פרטים נוספים אודות המתקן הסודי, אך המשיך לאחוז בטענה לפיה הצווים על-תנאי שהוציא בית-המשפט (לאחר שכבר ידוע היה מקום המעצר העדכני של העותרים השונים) הינם תיאורטיים.

12. בתאריך 3.9.2003 הגישו העותרים לבית-המשפט סדרה של תצהירים וחוות-דעת פסיכיאטרית בנוגע לתנאים הנוהגים במתקן הכליאה 1391 (הבקשה היא נספח ע' 41. התצהירים וחוות-הדעת מצורפים להלן).

13. בתאריך 4.9.2003 מסר ב"כ המשיב תשובה חלקית לבקשה לפרטים נוספים שהגישה ב"כ העותרים (הבקשה היא נספח ע' 36, התשובה – נספח ע' 43). בתשובתו בחר ב"כ המשיב שלא לענות לשאלות רבות, בטענה שאינן דרושות לברור העתירות שהוגשו בעניינם של עותרים אינדיווידואליים מסוימים.

14. המסקנות העובדתיות העולות מתצהיר התשובה, מהתצהירים ומהתשובות לשאלון, יפורטו בהרחבה בהמשך.

15. בתאריך 7.9.2003 התקיים דיון בשתי העתירות בפני הרכב בית-המשפט הציע לב"כ העותרים למשוך את העתירות העוסקות בעותרים ספציפיים, שענייניהם האינדיווידואליים שוב אינם עומדים על הפרק, ולהגיש עתירה חדשה, בעניין הכללי של חוקיותו של מתקן כליאה שמקום הימצאו מוגדר על-ידי המדינה כחסוי. בית-המשפט הציע שעתירה זו תוגש על-ידי המוקד להגנת הפרט, כעותר ציבורי, וקבע כי מקובל עליו שעתירה כזו – אם תוגש – תהא ראויה להידון גם שלא בהתייחס לענייניו של פרט מסוים שנכלא במתקן המעצר האמור.

ב"כ העותרים קיבלה את הצעת בית-המשפט. פסק-הדין, ובו הצעת בית-המשפט וקביעותיו, הוא נספח ע' 44.

מכאן העתירה הנוכחית.

הצדדים

16. העותרת היא עמותה העוסקת בהגנה על זכויות האדם. העותרת מגישה עתירה זו כעותרת ציבורית לפי הצעת בית-המשפט הנכבד כמפורט להלן.

17. המשיבה 1 היא שמפעילה את המתקן הסודי, מחזיקה בו כלואים ומנהלת בו חקירות באמצעות מי מזרועותיה – אשר, כאמור, זהות חלקן נשמרה עד כה כחסויה. למשיבה 1 זרועות רבות שנועדו, בין היתר, לבצע פעולות חקירה, מעקב, איסוף מודיעין, ריגול וריגול נגדי ועוד כהנה וכהנה משימות עלומות. חלק ממוסדות אלו מוכרים וידועים: המודיעין הצבאי, המוסד, השב"כ ועוד גופים. רק לאחר מאבק משפטי ממושך נאלצה המשיבה 1 לעגן את השב"כ כגוף, ואת סמכויותיו בחוק. שאר הגופים הללו אינם מעוגנים בחוק. על-פי האינפורמציה שנאספה עד כה, עולה חשש שלפחות חלקם עשו שימוש ממשי במתקן לאורך תקופות ממושכות. הצווים המבוקשים בעתירה, הן צו הביניים והן הצו על-תנאי והצו ההחלטי, מכוונים לכל אחת ואחת מזרועותיה של המשיבה 1, וזו תתבקש לפרט מיהן הרשויות הרלוונטיות לצורך פירוט נוסף של המשיבים.

18. המשיבים 2, 3 ו-4 הוזכרו כמי שיש להם נגיעה למתקן – בין כגורמי חקירה ובין כגורמים האחראים לו מנהלית או מפעילים אותו בצורה כזו או אחרת.

19. זהותו של המשיב 5, אם אמנם קיים, אינה ידועה לעותרת, אף לא מקורות סמכותו במשפט המנהלי. הוא מצורף לעתירה כצד חיוני לבירורה.

העובדות הידועות בנוגע למתקן 1391

20. לא ניתן להתעלם מהזעזוע שנוצר בציבור הישראלי עם חשיפתו לראשונה של מתקן סודי המופעל בלב הארץ. פעילותו של המתקן התאפשרה בחשאי משך זמן ממושך, על-אף ריבוי העצורים, הנחקרים, החוקרים, הסוהרים, המתחזקים, אנשי הרפואה והחייילים שעברו בו במשך השנים והיו מודעים לקיומו ולמתנהל בו. עובדה זו העלתה סימני שאלה קשים, ועוררה חוסר אמון ביכולת הפיקוח של הציבור ושל נציגיו של מוסדות השלטון השונים, על הממשל ועל מוקדי הכוח. כיום נדרש מענה משפטי אמיץ כדי לשרש נורמה זו.

21. טיפין טיפין, נחשפו פרטים מפרטים שונים על מתקן הכליאה הסודי. במקביל להליכים בבית-המשפט, אספה העותרת מידע לגבי המתקן ממי שהיו עצורים בו במשך השנים. נגבו תצהירים מפלסטינים שהיו עצורים שם במהלך 2002–2003, ומלבנוני שנחטף מלב ים לישראל והוחזק במתקן. כמו כן נגבה תצהיר מאזרח בריטי שמוצאו מלבנון, אשר הובא אל המתקן הנ"ל. תצהירים אלה הושוו עם חומר שבתיקי ב"כ העותרת ועם תצהירים אשר נגבו ממוצטפא דיראני על ידי בא כחם של מוצטפא דיראני והשייח' עובייד, והתייחסו לתנאים ולאמצעי החקירה האכזריים והמשפילים שהופעלו נגדם. הסתבר כי התנאים, היחס ושיטות הפעולה והחקירה במתקן זה לא השתנו במהלך השנים.

חומר הראיות שנאסף מצורף בזאת:

הצהרה תחת אזהרה של עו"ד צמל ובה סיכום תיקו של לקוח בשם מ.ז, תושב לבנון, שהוחזק ונחקר בשנת 1992 במתקן סודי, בו הוחזקו גם השייח' עובייד ולבנונים אחרים, והוא ככל הנראה אותו "מתקן 1391". שמו של המתקן, שננקב במסמכים שבתיק הנ"ל היה "מתקן ברק". ההצהרה מסומנת ע' 55.

שני תצהירים של מוצטפא דיראני, אזרח לבנוני שהוחזק במתקן במשך שנים, החל משנת 1994 – מסומנים ע' 56 ו-ע' 57.

תצהיר של ג. ש., אזרח בריטי ממוצא לבנוני, שהוחזק במתקן בראשית שנת 2001 – מסומן ע' 58

תצהיר של מ. ד., פלסטיני תושב הגדה המערבית, שהוחזק במתקן בשנת 2002 – מסומן ע' 59.

תצהיר של ג. ה., פלסטיני תושב הגדה המערבית, שהוחזק במתקן בשנת 2002 – מסומן ע' 60.

תצהיר של מ. ג'אדאללה, פלסטיני תושב שכם (העותר 2 בבג"ץ 10327/02), שהוחזק במתקן בחורף 2002-2003 – מסומן ע' 61.

תצהיר ובו תיאור מפיו של ב. ג., פלסטיני תושב שכם (העותר 1 בבג"ץ 10327/03) שהוחזק במתקן בחורף 2002-2003 – מסומן ע' 62.

תצהיר של ח. ר., פלסטיני תושב הגדה המערבית, שהוחזק במתקן בסוף שנת 2002 ובראשית 2003 – מסומן ע' 63.

תצהיר של ר. ב., פלסטיני תושב הגדה המערבית, שהוחזק במתקן בשנת 2003 – מסומן ע' 64.

תצהיר של ס. ח., פלסטיני תושב הגדה המערבית, שהוחזק במתקן בשנת 2003 – מסומן ע' 65.

תצהיר של ח. ע., אזרח לבנוני שהוחזק במתקן בקיץ 2003 – מסומן ע' 66.

עוד מצורף תחקיר שערך העיתונאי אביב לביא, ושפורסם בעיתון "הארץ" בתאריך 22.8.2003, ובו פרטים נוספים אודות המתקן. התחקיר מסומן ע' 67.

הזעזוע גבר עוד יותר משנחשפו תנאי החזקה במתקן. מהעדויות שנגבו בתצהירים ניתן להקיש על דגם קבוע של תנאים קיימים ושיטות המונהגות במתקן הסודי:

ההעברה למתקן:

22. הליכי ההעברה למתקן נועדו להעצים את חוסר האונים של העצור, לחדד את המודעות לכך שהוא חוצה את הגבול אל מקום מסוג אחר, עלום ושכוח אל, ולהגביר את תחושת הדיס-אוריינטציה שלו.

העצורים מעידים כי בעת מעצרים נאזקו ידיהם מאחורי גבם. חלקם העידו כי רגליהם נאזקו אף הן ואף שהאזיקים בידיים וברגליים חוברו ביניהם.

ראשם כוסה בשק מבד אטום, ומעליו הונחו משקפי שמש כהות.

העצורים נזרקו על רצפתו של רכב צבאי, ומעליהם הונחה שמיכה עבה.

כך הובלו ברכב עד הגיעם למתקן מעצר, שבדיעבד התברר כמתקן המעצר הסודי.

בהגיעם לכלא חיכתה לכלואים "קבלת פנים" אלימה ומשפילה, שאף היא מובנית באופן שידגיש את הכניסה לעולם אחר, מעבר להישג ידו של החוק, מקום שבו הכלוא הוא חסר אונים לחלוטין, עירום מכל הגנה וכבוד אנושי.

23. ג. ש. (המצהיר בע' 58), בריטי ממוצא לבנוני, מתאר כך את הבאתו בשנת 2001 למתקן:

"הוצאתי למקום ממגרש הרוסים לפנות בוקר, בשחר, על-ידי משטרה צבאית שנכנסו לתוך התא שלי במגרש הרוסים ולקחו אותי בדרך של חטיפה, כשהם מכסים את עיניי בבד שחור שקשרו סביבי, ונטלו אותי אזוק לג'יפ או רכב גבוה..."

"בהוציאם אותי מהג'יפ משכו באזיקי, נפלתי והם גררו אותי. לא ראיתי דבר.

"החלו לסובב אותי שני חיילים ולטלטל אותי ביניהם עד אשר נפלתי ושוב סובבו אותי. הם צחקו. אז הביאו אותי פנימה והחוצה ושוב סובבו אותי, כביכול כדי שלא אבין את מקום הימצאי.

"שמעתי קולות מאחורי ודחפו אותי מחדר לחדר, וזאת לפי תחושת סף הדלת. ואז הכניסו אותי לחדר סופי והורידו את הכיסוי. ראיתי סביבי 15 חיילים מזוינים וחלק עם אלות. הוכיתי על ידי חלקם, דחיפות ובוקסים מאחורה.

"ואז נשארתי בחדר... אחד החל לחקור אותי בעוד השאר שם. הוא לבש מדי צבא. "עליך להודות או זה סופך ואף אחד לא יודע מה קורה לך. וידוי או מוות..." משם נלקחתי לחדר מאד גדול, אולם... בחדר זה אילצו אותי להתפשט... והם החלו להתלוצץ על מערומיי. אז הביאו לי מכנסיים מאד רחבים פעמים ממידתי וחולצה קטנה ממידתי. היה שם קר מאוד... אז לקחו אותי החוצה בכיסוי עיניים ושוב סובבו אותי עד שלא יכולתי לעמוד, ואז גררו אותי כשמכנסי עומדים ליפול, ואני תופס בהם, ולקחו אותי לתא."

24. גם ח., תושב הגדמי"ע, מספר (בנספח ע' 65) כי עם הכנסתו למתקן הופשט מכל בגדיו, כאשר הוא מוקף בעשרה חיילים נושאי אלות:

"הכניסו אותי לחדר והסירו את הכיסוי מעל עיניי. היה זה חדר ריק. נכנסו 10 חיילים במדים צבאיים רגילים. ערכו עליי חיפוש לאחר שהפשיטו אותי כליל מכל בגדיי, הרגשתי השפלה עמוקה במיוחד לאור זה שהיו עשרה חיילים מסביב בזמן שדי היה באחד לעשות חיפוש. החיילים היו מסביב עם אלות."

הימצאות במקום אבוד:

25. לא נמסר לאיש מהעצורים במהלך כל תקופת מעצרו היכן הוא עצור. אדרבא, מדגישים בפני העצורים שהם במקום אבוד ומנותק. עצורים שביקשו לדעת היכן הם נענו: "אתה נמצא על הירח", "אתה נמצא בקבר", "אתה מחוץ לגבולות ישראל" "בצוללת", "בחלל". מכאן מתבקשת המסקנה כי היותו של המתקן הסודי במקום בלתי ידוע משמשת לערעור בטחונם

העצמי של העצור ונועדה להבהיר לו כי אין אדם המתעניין בגורלו, אין מי שיודע על אודות מקומו ומחזיקיו יכולים להעלימו בלי כל קושי. הכינויים שנלוו למקום, "ירח" "כוכב אחר" וכו', והתא המכונה "קבר", נועדו להעצים את תחושת האבדון.

דיס-אורינטציה:

26. כפי שראינו, ההבאה למתקן והליכי ההכנסה אליו מדגישים את המעבר מעולם המציאות לעולם אחר, שמעבר לו. לתחושת האובדן במרחב מצטרפת תחושת אבדן בזמן. בתאים נטולי החלונות לא ניתן לדעת אם לילה או יום. המצהירים מדווחים שלא יכלו לדעת אם אור או חושך בחוץ, ניחשו את זמני התפילות ואף התקשו לחשב את ימי מעצרים.

בידוד מוחלט:

27. מרגע ההגעה ובמהלך תקופת ההחזקה במתקן הסודי, שנמשכה לגבי חלק מהעצורים תקופה של ארבעה חודשים ואף שנים, מוחזק כל עצור בבידוד מוחלט, תוך שלילת אפשרות ליצור קשר עם הזולת בתוך המתקן, לא כל שכן עם העולם החיצון. החוקרים דאגו להדגיש בפני העצורים כי איש אינו יודע היכן הם, וכי הם בשליטה מלאה של חוקריהם. כך, למשל, ח. מספר (בנספח ע' 65) כי:

"בכל תקופת מעצרי שם הייתי מבודד מהעולם כולו, לא ראיתי עצורים אחרים חוץ מהחוקרים. החוקר אמר וחזר ואמר כי איש אינו יודע איפה אני נמצא, וכי החוקרים חופשיים להשאיר אותי במעצר כמה שהם רוצים, אפילו 100 יום."

ואילו ע. ד., תושב הגדה, שהיה עצור במתקן בשנת 2002, מתאר (נספח ע' 59) כי:

"שני התאים במתקן הסודי ששהיתי בהם, היו עם קירות כהים, תאורה חלשה, לא שמעתי קולות של עצורים אחרים, לא ידעתי אם יש עוד עצורים שם. ההרגשה הייתה שאין לי שליטה על חיי, אלא שהשליטה המוחלטת על גורלי נמצאת בידי החיילים. הרגשה של פחד לגורלי."

28. אפילו המגע עם החיילים שמשמשים כסוהרים מנוטרל מכל אספקט אנושי: הכלואים אינם רשאים לראות את החיילים. לפני שחייל נכנס לתא, נדרש הכלוא לעמוד אל מול הקיר ולכסות את ראשו בבד כהה שחוסם את הראייה.

כך מתאר זאת ע., תושב לבנון, שהובא למתקן בשנת 2003 (נספח ע' 66):

"אסור לנחקר באיסור גמור לראות את החיילים, הוראות הקבע כי כאשר העצור מוחזק בתוך התא, וחייל רוצה להכניס או להביא משהו בתוך התא, הוא דופק על הדלת, ואז הכריחו אותי בתור הוראות קבועות לשים בעצמי על ראשי כיסוי עיניים שחור, ולהסתובב בפני אל הקיר, ולהרים את הידיים על הקיר. רק כשאני מצוי במצב כזה החייל נכנס פנימה או פותח את הדלת. שאר הזמן החייל חולש על החדר

**באמצעות אשנב צר מאוד בדלת. כאשר מובילים אותי לחקירה מכסים את העיניים
בבד שחור, וגוררים אותי מהאזיקים שבידיים לשם כל הדרך."**

29. תשובת המדינה לבקשה לפרטים נוספים (נספח ע' 43) מאשרת, בתשובה 18, את האמור בתצהירים (התשובה מציינת כי "בדרך-כלל" ההחזקה היא בבידוד, והדוגמה היחידה להחזקה של שניים בתא היא של שני עצורים שהוחזקו במתקן משך שנים, ורק חלק מהזמן שלא בבידוד).

חסד חושי:

30. בצינוקות אין חלונות כלל, לא כל שכן אור יום. הקירות צבועים צבע כהה מאד, שחור או אפור כהה, ודלת ברזל כבדה חוסמת את הצינוק. התאורה מינימלית, רצופה ובלתי משתנה. האור, שבוקע לפי התיאורים ממקום לא ברור, (שכן לא ניתן לראות את תקרת הצינוק), הוא כל-כך קלוש שאילו היה מה לקרוא בצינוק, הקריאה לא הייתה אפשרית. התאורה אף משבשת את מראה האוכל, באופן שח. מעיד (בנספח ע' 65) כי בשל התאורה הלקויה סבר כי צבע האוכל מעיד על כך שהאוכל מקולקל, הדבר שהרתיע אותו מלאכול ימים רבים, עד שעמד על טעותו. בצינוק מושמעים רעשים מכוונים, שכן חלק גדול מהעצורים העידו על רחשים כמו קולות של ים או רעש של אוורור קלוש.

בהוצאה מהתא, נגררים הכלואים כשעל ראשם שק, כך שאינם יכולים לראות דבר. ההזדמנות היחידה בה מוקל החסך החושי הוא כאשר הם נמצאים מול חוקריהם בחדרי החקירות או בבדיקה רפואית.

ר. ב., תושב הגדה שהיה במתקן בשנת 2003, מספר (בנספח ע' 64) שנטלו את משקפי הראייה שלו, ולא החזירו אותם אלא לאחר ימים.

למותר לציין, כי גם אם הוקם כלוב לטיולים בחצר, לאור דרישות דיראני ועובייד, הנחקרים ככלל אינם מוצאים לטיולים.

העובדות הללו מקבלות תמיכה בתשובות המשיב המקורי לבקשה לפרטים נוספים (נספח ע' 43).

31. החסך החושי משתלב עם הדיס-אוריינטציה והבידוד, והתוצאות מתוארות על-ידי ב. (בנספח ע' 64) כך:

"החדר שחור כולו. כל קירותיו צבועים בצבע שחור, ואת תקרתו לא ראיתי מעולם. כאשר הרמתי את עיניי למעלה, ראיתי רק חושך. אור בעוצמה של נר חודר באופן מוזר וייחודי מצד אחד בחדר, ממתקן שנראה כמצוי מעבר לתקרה, והאור מסתנן מ-3 זכוכיות עבות. האור בחדר כל כך חלש ומאיר רק חלק קטן מהחדר שאם היה לי ספר לא ניתן היה לקרוא כלל. אי אפשר לראות כמעט דבר בחדר.

”אין כמובן חלונות בחדר. אי אפשר לדעת אם יום או לילה ומתי מתחלף יום בלילה.
לא יכולתי לדעת, אלא לנחש בלבד, את שעת התפילות.

”בתקרה צינור או שניים (אולי ארובה?) אשר נועדו כנראה לאוורור. אני אומר
כנראה, כי מעולם לא יכולתי לוודא שיש אוורור. רוב הזמן וברוב הצינוקות חשתי כי
אין לי די חמצן ופעמים רבות הרגשתי כמתעלף.

”ימים רבים ביליתי בצינוק זה ובצינוקות דומים לו, ושעות על גבי שעות הייתי
מדבר לעצמי ומרגיש שאני משתגע, או מוצא עצמי צוחק לעצמי. יושב על המזרון,
קם ממנו מסתובב סביב עצמי, ושוב יושב. רק מחשבתי על אשתי וילדי שמרה על
שפיות דעתי.”

מניעת שינה :

32. מ. ג' אדאללה מספר (בנספח ע' 61) שהיו מעירים אותו כל אימת שהיה נרדם. ר. (ע' 63), ע. ד.
(ע' 59) וה. (ע' 60) מעידים שהיו מעירים אותם בלילות בדפיקות בדלת התא. גם ב. ג' אדאללה
(ע' 62) מספר על רעש מכוון מצד החיילים שמנע ממנו לישון. ואילו ח. (ע' 65) מספר כי :

”בלילות נהגו לבוא כשישנתי ולהעיר אותי בדפיקות וחבטות בדלת, אחריהן נהגו
לשאול אותי אם אני צריך לשירותים. תהיה התשובה אשר תהיה, תמיד בא אחריה
המשפט ”לך לישון, אין שירותים”.

כל אלו היו תושבי שטחים שנעצרו במתקן הסודי במהלך השנים 2002 ו-2003.

השפלה מינית והתבוססות בצואה :

33. חלק מרכזי בשיטה המופעלת נגד נחקרים במתקן מתבסס על פגיעה בצנעת הגוף שלהם,
הפשטתם מול פני החיילים והחזקתם בצינוקות כשהם מתבוססים בהפרשותיהם. העצור
נותר במכוון בתוך טינופת אישית, ישנה בנייה של סרחון הולך וגובר משיכונו של העצור עם
צואתו בתא קטנטן לימים רבים. אין ניתנים לבנים להחלפה. דווח על מקרה של הלבשת
חיתולים צואתיים (ע' 57), והעדר כל אפשרות לשמירה על היגיינה אישית.

ניכר כי צוות החיילים והחוקרים המטפל בעצורים מתודרך במיוחד למצבי סרחון עילאיים
כאלה, אך על פי חלק מן העדויות גם להם קשה לעמוד בצחנה.

34. ב., למשל, מתאר (בנספח ע' 64) כיצד הוחזק בתא שבמקום שירותים הונח בו פח פלסטיק
שחור גדול (תא או תאים דומים לו מתוארים גם בתצהירים אחרים; בתשובות לפרטים
נוספים – ע' 43 - מתואר פח הפלסטיק כ”שירותים כימיים”). במשך תשעה ימים הפח לא
רוקן. וכך הוא מצהיר :

”הסרחון בתא הפך לבלתי נסבל. אני עצמי ניסיתי להצמיד פני אל חרכים במשקוף דלת הברזל הכבדה הסוגרת על התא, כדי שאוכל לנשום קמעה, אולם זוהי דלת כבדה ולא הייתה לי הצלחה.

”ביום התשיעי לשהותי הרצופה באותו צינוק מצחין, כאשר אחד החיילים היה צריך להיכנס או להוציא אותי, הוא כמעט הקיא ומיהר מחוץ לתא. אני עמדתי כרגיל אל הקיר וראשי מכוסה בד שחור. הוא קרא לחייל אחר, ועשו סידורים ותוכניות להוציא את פח הזבל. הם אמרו לי לגרור את הפח. אמרתי להם כי אינני מסוגל לעשות כן בעיניים מכוסות, וגררתי אותן אולם לא הצלחתי להוציא אותן, בגלל כובדן, מן הפתח. אז הסכימו להסיר את כיסוי העיניים שלי, אפשרו לי לגרור את פח הזבל אל מחוץ לדלת, ושוב כיסו את עיניי, ואחד החיילים תפס בחולצתי וגרר אותי בעודי גורר את הפח המסריח.

”הם הובילו אותי לצינוק אחר, הכניסו אותי ואת הפח אל הצינוק האחר, ושם אמרו לי לשפוך את תכולת הפח אל חור של בית שימוש תורכי שהיה בצינוק זה. החיילים שלטו מחוץ לצינוק במים, ובעודי שופך את התכולה, פתחו מים בזרם חזק ואני ובגדי התלכלכנו.”

לאחר דברים אלו, כשדרש ב. במפגיע להתרחץ, החיילים אפשרו לו :

”התפשטתי, כאשר הם מסתכלים מבעד לאשנב ומעירים הערות מעליבות. עמדתי ערום מתחת לחור בבטון ממנו נזלו מים. החיילים פתחו זרם מים, לא נתנו לי ליהנות ממנו אלא פחות מ-5 דקות, וסגרו אותן מבחוץ.

”היה חורף וקר, אולם בלית ברירה לבשתי את בגדי המטונפים על גופי הרטוב, והוחזרתי עם שק על ראשי ופח זבל ריק אל הצינוק המצחין.”

כאשר הייתה מסתיימת חקירתו של ב' היו החוקרים אומרים לו פעמים רבות ”ארגיע לסטל אלחרא” (כלומר : חזור לפח הצואה).

35. תיאורי אונס (במקרה של מוצטפא דיראני – נספחים ע' 56-57, ובעדויות שהתפרסמו ב”הארץ”) ומכות קשות מצויים אף הם בתצהירים.

36. חוזר גם התיאור של ציוד העצור בבגדים הגדולים ממידותיו, באופן שהמכנסיים נופלים. תיאור זה זוכה לאישור בדברים שמסר חוקר לשעבר במתקן (בשם ג'ורג') לעיתונאי, ואשר מצוטטים בתחקיר של ”הארץ” (נספח ע' 67):

”מתקן חקירות זה לא בוטיק. לא מתאימים שם חליפות לפי מידה. בא עצור, מפשיטים אותן, ונותנים לו את מה שיש במחסן. לפעמים זה חולצה ומכנסיים שגדולים עליו בחמש מידות. אין חגורה ואין שרוכים. אם הידיים שלו משוחררות, הוא מחזיק את המכנסיים, ואם הוא אזוק, המכנסיים נופלים ונעצרים על אזיקי

הרגליים, ואז הוא עירום. והחולצות? מיליון פעם הן נקרעות בחקירה... כשחוקר תופס עצור ומנער אותו, הוא לא עושה חשבון לכפתורים של החולצה."

37. הפשטה בנוכחות חיילים רבים חוזרת על עצמה שוב ושוב, כמו גם לעג למערומיהם של הכלואים.

השפלות:

38. חלק מרכזי ביחס הנהוג במתקן הסודי הוא השפלה ורמיסת צלם אנוש של הכלוא. מהעדויות עולה כי לעצור אסור לפנות אל שוביו, אסור לו לראות אותם, הוא צריך בעצמו לכסות את עיניו כל אימת שחייל נכנס לתאו, להפנות את פניו אל קיר התא ולהניח את ידיו על הקיר.

הפשטה של עצור בפני חיילים הלועגים למבושיו מדווחת כשגרתית. אין הליכה אלא הובלה וגרירה בעיניים מכוסות.

ההשפלה של העצורים עד עפר עוברת כחוט השני בכל התיאורים המובאים בתצהירים.

אמצעים פיסיים במהלך החקירה:

39. החקירה, לעתים ממושכת ביותר, נעשית כשהעצור יושב על ספסל ללא משענת. ב. מספר על אגרופים שהוטחו בפניו. גם אחרים מספרים על מכות בשלבים שונים של ה"טיפול" במתקן.

מספר ח., (נספח ע' 65):

"החקירה בשלושת הימים הראשונים נערכה באותו חדר, לא נתנו לי לישון. הייתי כבול לכסא בתנוחת "שבאח". הושיבו אותי על ספסל עץ באורך מטר, בפינת החדר באופן שאי אפשר להשעין את הגב. במהלך החקירות הרביצו לי, ואחד החוקרים, כולל גם קפטן אלדד, היו מניחים את הרגליים שלהם על מבושיי, באופן מאוד מציק. ידיי היו כבולות. אמרתי לאותו קפטן שעברתי ניתוח באזור זה וכי הוא מכאיב לי ומזיק לי, אמר שהוא יודע זאת. כל החקירה התאפיינה בהצקות. כל פעם שעניתי תשובה לא נכונה, הרביצו לי. נפלתי לא פעם מהכסא. המכות היו באופן משפיל."

40. התחקיר בעיתון "הארץ" (נספח ע' 67) מביא מקורות נוספים המאששים את המידע לפיו השימוש באמצעים פיסיים חריפים (מכות, הפלת עצירים מהספסל, דריכה עליהם, האכלתם באפר סיגריות, טלטול, החדרת אלה לפי הטבעת – או לפחות איום בכך) היה תופעה חוזרת במתקן.

איומים ושימוש בבני-משפחה:

41. ה. מעיד (בנספח ע' 60) שעשו שימוש בבנו, שהושם בצינוק הגרוע שבצינוקות, כדי להפעיל עליו לחץ. איימו עליו שבנו יישאר בתא המסריח עד אשר הוא עצמו יודה. ב. מספר (בנספח ע')

64) שאמרו לו שעצרו את אשתו ואת אמו. מ. ג' אדאללה מספר (בנספח ע' 61) שהביאו לו תמונה של אביו במדי אסירים ואיימו לאוסרו ולענותו, וכן השמיעו איומים בנוגע לאחיו ודודו.

התבוססות בטינופת:

42. תנאי המעצר אינם מאפשרים שמירה על היגיינה אישית. בחלק ניכר מהתאים בהם מוחזקים העצורים אין כלל שירותים או מים זורמים. בתאים אחרים יש חור ברצפה לשירותים ולפעמים מטפח בקיר זרזיף מים, ממש מעל לשירותים. גם בתאים אלה אין לעצור כל שליטה על המים, והוא תלוי לחלוטין ברצונם של החיילים השולטים בזרם המים ומשכו. הגם שקיימת האפשרות של פתיחת המים לצרכי העצור, המקלחות הם דבר נדיר, כפי שמדווחים העצורים בעדויותיהם. במקום מגבת ניתן, במקרה הטוב, סמרטוט מסריח. מדווחות התעללויות רבות בהקשר של המקלחות.

העצורים העידו כי לא ניתן להם סבון או חומרי ניקוי אחרים. לא ניתנו להם בגדים להחלפה, ולעתים היו נטולי בגדים תחתונים.

43. התשובות לבקשה לפרטים נוספים בעתירת המקוריות (נספח ע' 43) תומכות בחלק מהאמור בתצהירים: בתאים אין כיור (תשובה 26); השליטה בזרם המים בשירותים היא בידי הסוהרים במרבית התאים (תשובה 27 סיפא); בתאים הקטנים אין שירותים רגילים ואף לא תורכיים (המשיב כותב בתשובה 25 שבמקומם יש "שירותים כימיים" – מהתצהירים אנו למדים שהכוונה לפח פלסטיק שחור ומסריח).

ארוחות:

44. הארוחות מוגשות בכל תא ותא, בלי שולחן ובלי אמצעי היגיינה נוספים. על פי חלק מן התצהירים, הניחו החיילים את המזון על פח השירותים. אחרים מדווחים על מזון דל ובלתי-מספיק. ח. (ע' 65) גילה שהמים שניתנו לו היו מזוהמים בשאריות מזון ולכלוך.

עיפוש, מחנק, קור ורטיבות:

45. העצורים מעידים, שהתאים טחובים ולחים. המזרונים לחים ומטונפים וכך גם השמיכות כאשר הן בנמצא. אין חלונות בתאים, אלא רק חריץ קטן בדלת המשמש לפיקוח על הכלואים. מערכת האוורור חלשה. להיעדר האוורור מתווסף הסירחון מהצרכים הנעשים בתא ומצטברים בו, מהבגדים שאינם מוחלפים ומהגוף שאינו זוכה לניקיון הולם. הבגדים והשמיכות אינם מגינים על הכלואים מהקור.

ח. מעיד (בנספח ע' 65) שניתנו לו רק חולצה ומכנסיים שלא במידתו, ללא בגדים תחתונים, ושכל זמן שהייתו במתקן סבל מקור. אותה שיטת התעללות חוזרת גם בתיאור מפיו של ש. (ע' 58). ב. ג. (ע' 62) מספר שהוענש בקירור של התא. ר. מספר (ע' 63) שנאלץ להשתמש בשתי השמיכות שנתנו לו כמצע כדי שהרטיבות שבמזרון המטונף לא תגיע אליו, ובהיעדר כיסוי

סבל מהקור. ב. מספר (ע' 64) שרוב הזמן, ובכל הצינוקות, חש כי אין לו די חמצן ופעמים רבות הרגיש כמתעלף.

העדר טיפול רפואי:

46. אמנם יש בדיקה יומיומית של חובש ומפעם לפעם רופא. נראה כי הצוות הרפואי מתודרך להימנע מכל מגע אישי, קיימות תלונות רבות על טיפול רפואי לקוי, ומכל מקום ובעיקר – אין הצוות הרפואי ממלא חובתו הבסיסית – סיוע לעצור נוכח תנאים מחפירים. גם כאשר הרופאים ממליצים על תנאים מסוימים, המלצותיהם לא ממומשות. כך, למשל, מספר ר. (בנספח ע' 63) כי:

"במשך כל התקופה לא אפשרו לי טיולים בחצר כלשהי. רק אחרי שחליתי בסקאביאס, העבירו אותי לג'למה, שם בדקה אותי רופאה, שהמליצה על טיול יומי של כחצי שעה בשמש. רק אחרי זה הרשו לי לצאת לטיול בשמש למשך חצי שעה – רק פעמיים עד תום המעצר."

47. הצוות הרפואי משתף למעשה פעולה עם אמצעי החקירה הקשים, לרבות תנאי ההחזקה, שהם חלק בלתי נפרד מהכלים להפעלת לחץ על העצורים ולשבירתם. ש. מספר (בע' 58), שחובש אזק אותו באזיקים. ואילו ב. מצייך (בנספח ע' 64):

"החובש והרופאים, שהייתי מצפה כי יהיו אנשי רפואה וחמלה, ראו אותי יום אחרי יום באותם בגדים, בלי תחתונים, הריחו אותי מצחין ומסריח יום אחרי יום ולא אמרו דבר, כאילו כך דרכו של עולם."

פגיעה בגוף ובנפש:

48. התנאים גרמו לעצורים למחלות ולאובדן צלם. ה. (ע' 60) ור. (ע' 63) לקו במחלות עור. ב. (ע' 64) מספר:

"ימים רבים ביליתי בצינוק זה ובצינוקות דומים לו, ושעות על גבי שעות הייתי מדבר לעצמי ומרגיש שאני משתגע, או מוצא עצמי צוחק לעצמי. יושב על המזרון, קם ממנו ומסתובב סביב עצמי ושוב יושב. רק מחשבתי על אשתי וילדי שמרה על שפיות דעתי."

הוא מספר כי ירד במשקלו כדי 14 ק"ג במהלך שהותו במתקן.

ר. (ע' 63) גם הוא ירד באופן משמעותי במשקלו:

"כשנכנסתי למעצר שקלתי 95 ק"ג, במשך המעצר ירדתי במשקל 20 ק"ג בגלל התנאים הנפשיים, האוכל ושאר התנאים..."

”כשיצאתי ממקום המעצר הסודי, שאיש לא ידע מה שמו, המראה שלי היה מבעית, שיערי ארוך, זקני ארוך ופרוע, הייתי רזה והציפורניים שלי ארוכות ושחורות.”

רבים מהמצהירים מעידים על מצוקה נפשית קשה, תחושה שהם משתגעים, ושהצליחו לשרוד רק בזכות אמונתם הדתית או מחשבותיהם על משפחתם. ידוע גם על עצור לבנוני (שבינתיים הוחזר ללבנון) אשר הועבר מהמתקן לבית-חולים פסיכיאטרי.

תקופות ההחזקה במתקן:

49. אין הגבלה על משך ההחזקה. יש שהיו במקום חודשים רבים, ויש שהיו שם שנים רבות, דוגמת דיראני ועובייד.

חוקרים:

50. נזכרו בשמותיהם רני, ואפי, ואבי, ויוני ובני ועוד רבים אחרים, אשר מפעילים בשליחותנו ובשם כולנו מערכת מובנית של עינויים תחת פיקוחם הצמוד ועל פי הוראותיהם.

51. במקור, כזכור, נטען בפני העותרת כי המתקן הוא מתקן הכפוף מנהלית למתקן המעצר המשטרתי "קישון". מידע זה נסתר מאוחר יותר.

הסתבר, וזאת מהמסמכים שהגיש המשיב במסגרת העתירות המקוריות, שהחוקרים הפועלים במתקן אינם בהכרח ממשטרת ישראל או משירות הביטחון הכללי: אדרבא, השימוש במתקן על-ידי השב"כ היה זמני בלבד. מי הן אותן זרועות שלטון העושות שימוש במתקן? מהיכן שואבים החוקרים את סמכויות החקירה שלהם? על כך החרישה המדינה עד כה.

52. בדיון בתאריך 7.9.2003 מסרה הפרקליטות מסמך בשלוש שפות, אשר לפי הטענה מחולק לכלואים במתקן. כותרת המסמך "דף מידע לעצור". בראש הדף מופיעות המלים "מדינת ישראל" "צבא הגנה לישראל" (ובאנגלית, במקום צה"ל: Israel Security Agency). על-פי הדף "הנך מצוי בחקירה מודיעינית (בערבית, משום מה: "מעבדתית") של שירות המודיעין (ובאנגלית, להבדיל: Israeli Security Agency) משולבת עם משטרת ישראל...". יצוין כי על-פי הדף בערבית, הכלוא חייב למסור מידע, גם כזה שעלול להפלילו (זאת בניגוד לנוסח העברי. הנוסח האנגלי בעניין זה לקוי גם הוא). "הדף לעצור", אם כן, לא רק שאינו שופך אור נוסף על זהות הגורמים המפעילים את המתקן אלא מגביר את הבלבול.

המסמך המכונה "דף מידע לעצור" מצורף כנספח ע' 68.

53. העתירה הראשונה הוגשה על ידי המוקד ביום 10.10.02 (בג"ץ שאהין). מיד לאחריה הוגשה עתירה נוספת (בג"ץ ג'אדאללה) לגבי שני עצורים נוספים, כאמור. מ. ש. הועבר לאחר הגשת העתירה מהמתקן הסודי לבית מעצר בראש פינה; האחרים הועברו מיידית לבתי מעצר שונים.

ביום 30.3.003 הודיעה המדינה לקראת הדיון כי "לאחרונה השתנה המצב והוחלט כי לשירות הביטחון הכללי אין עוד צורך לעשות שימוש במתקן בו הוחזקו העצורים", וכי העתירה תיאורטית (נספח ע' 26).

אלה היו ההצהרות בתוקף בעת שבית המשפט העליון נתן צו על תנאי ביום 28.4.03.

ביום 11.5.03 הודיעה הפרקליטות בתגובתה לבקשה למתן הוראות (נספח ע' 32) כי "לאחרונה השתנה המצב ולשב"כ אין עוד צורך לעשות שימוש במתקן. כיום לא נעשה בו שימוש".

ביום 4.6.03 נכתב על ידי ב"כ המשיב בעתירות המקוריות כי "חל שינוי בנסיבות וגורמי הביטחון הודיעוני כי כיום מוחזקים במתקן 1391 עצורים" (נספח ע' 34).

ביום 9.6.03, בכתב התשובה בעתירות המקוריות (נספח ע' 35) ס' 12, נאמר כי במתקן מוחזקים "עצורים בודדים".

ביום 4.9.03, בתשובה לבקשה לפרטים נוספים (נספח ע' 43) נמסר, כי כיום לא מוחזקים במתקן עצורים כלל.

מהנתונים דלעיל עולה המסקנה כי המתקן פעיל, וכי למרות המאמצים לרוקנו, כדי לרוקן הדיון עליו מכל תוכן, ממשיכים להעביר אליו כלואים – שזהותם ועילת כליאתם, כמו גם הגורם החוקר אותם וסמכויותיו, אינם ברורים.

מה יש בו במתקן, המחייב העברת נחקרים אליו? יש בו בדיוק התנאים הנחוצים להפעיל לחץ על נחקרים ולמוטטם. תנאים אלה עונים להגדרות של עינויים ושל יחס בלתי-אנושי אכזרי ומשפיל על פי כל קנה מידה משפטי וערכי, כפי שנראה בהמשך.

התכלית והתוצאה של תנאי ההחזקה ושיטת החקירה

54. המטרה העומדת מאחורי אופן ההחזקה במתקן הסודי מוסברת בחוות-דעת מומחה המצורפת, של הפסיכיאטר ד"ר י. שטיין.

חוות-הדעת מצורפת כנספח ע' 69.

מדובר, למעשה, במערך של אמצעים, אשר על חוקיותם נעמוד בהמשך, המיועדים לשבור את הנחקרים:

"התשתית הפסיכולוגית שעליה בנוי תהליך השבירה הפסיכולוגית מוכרת בספרות המקצועית כ- DDD, דהיינו Dread, Dependency, Debility.

Debility - מבוסס על הרעבה למחצה, עייפות קיצונית, מחלה, כולם או מקצתם – על מנת להוריד את ההתנגדות.

Dependency – יצירת מצב ואווירה שבהם הנחקר ירגיש תלוי לחלוטין בחוקר לכל עניין.

Dread – הפחד ממוות, ממחלות, מעינויים, מעונש, מחשש שיבולע לקרובים, מהחשש לא לחזור יותר הביתה, מבדידות, מחשש להישכת.

השימוש ב- DDD נעשה בכולו או בחלק ממרכיביו. הטכניקה הבסיסית מבוססת על צירוף של חסך חושי וחסך שינה. על הבסיס שאפקט זה יוצר בנפשו של הנחקר בונים טכניקות נוספות שאמורות לשבור את הנחקר באופן סופי, אם לא נשבר לפני כן.

חסך חושי (Sensory Deprivation) הוא מצב בו נמנעים מאדם גירויים חיצוניים, אופטיים ואקוסטיים. לצורך זה מכניסים את האדם לחדר קטן וחשוך ונמנעים ממנו קשרים כלשהם עם העולם החיצוני. נלקחים כל החפצים האישיים כולל שעון, וזאת כדי למנוע אוריינטציה בזמן.

הגבלה בתנועה (Motor Deprivation), העומדת בבסיס ההכנסה לצינוק, מחזקת את התגובות הנפשיות לחסך החושי.

חסך חושי עלול לגרום במהירות לתופעות הבאות:

1. הפרעות בתחושה

2. הפרעות בדימוי הגוף

3. הלוצינציות

4. הפרעות בריכוז

5. תחושת בלבול

6. שינויים באוריינטציה בחלל

7. לבילות אמוציונלית

מניעת אוריינטציה בזמן על ידי החשכת התא הביאה במהירות לחוסר שליטה במצב. חסך חושי וגירויים חושיים מונוטוניים גורמים להפרעה ביכולת החשיבה. פונקציות האגו זקוקות להיזון חוזר על מנת לשמור על תפקודן. על מנת לאזן ולו במעט את החסך בגירויים חיצוניים, מייצר האדם גירויים חלופיים מבפנים. זה ההסבר להופעת ההלוצינציות בחלק ממקרים אלה. הלוצינציות מצביעות על אי יכולת להבחין בין מציאות ודמיון. ההפרעה באוריינטציה בזמן תורמת אף היא לשיבוש משמעותי של ההבחנה בין מציאות לדמיון. בגלל הקושי בבדיקת המציאות במצב של חסר בהיזון חוזר, נוצרים פחדים פרנואידיים. מתפתחת הפרעה בתחושת העצמי (self perception). חסך חושי מייצר סימפטומים שהם בחלקם בעלי אופי פסיכוטי. במצב זה אין אדם מבדיל בין אמת לשקר. כאשר אדם מתקשה להיעזר בהגיונו, בזיכרונו ובניסיון המצטבר שלו, הוא נתון יותר להשפעות מבחוץ עד כדי תגובות אוטומטיות.

55. הפסיכיאטר מסכם כאן את ההשלכות של חסך חושי ומניעת שינה:

מסקנות ביניים: די בשימוש בחסך חושי ללא תוספות, כדי להביא אדם תוך ימים עד שבועות למצב, בו הוא אינו מסוגל לקבל אחריות להחלטותיו. גם אם קיימים תנאים של מניעה חושית ללא כל התוספות כפי שתוארו על ידי העצורים, כדי לשבש דעתו של אדם תוך זמן קצר. יכול אדם להיות נתון לחסך חושי בתנאי סניטציה טובים, אוכל סביר וקירות רגילים, ועדיין ללקות בסימפטומים האמורים.

חסך שינה גורם להפרעות חמורות ביכולת הזכירה, האבחנה והריכוז, נטייה לחשדנות פתולוגית, אימפולסיביות ומחשבות שווא. במרבית המקרים נגרם שטוש במצב ההכרה, וכתוצאה מכך ירידה במהירות התגובה והזיכרון.

56. בהמשך מציין הפסיכיאטר את ההשלכות החמורות של שיטות אלו על נפשו של אדם, השלכות שעשויות להיות בלתי הפיכות:

...מקרה זה מדגים באיזו מהירות יכול אדם מאוזן, נורמלי ואפילו בעל אופי חזק להגיע לנקודת-שבירה מבלי שהופעל עליו לחץ גופני או נפשי פרט לחסך חושי ומניעת שינה חלקית. כאשר מדובר באנשים עם הפרעות נפשיות קיימת סבירות יותר גבוהה לתוצאות חמורות, כולל מצבים נפשיים בלתי הפיכים. (הדגשה שלנו).

ובהמשך:

חסך חושי עם או בלי מניעת שינה, דיו במקרים רבים כדי לשבש את דעתו של אדם למצב בו אין לו יותר תחושה ברורה של עצמיות ושל דימוי גוף. השיפוט מתערער וכך גם תחושת המציאות ובדיקתה. אם על בסיס החסך החושי ומניעת השינה מוסיפים אלמנטים נוספים בחקירה דוגמת אלו המתוארים, הסיכוי לשינויים נפשיים חמורים הולך וגדל. (הדגשה שלנו)

57. סקירה נוספת של השלכות ההחזקה בבידוד, לרבות בידוד המלווה במידות שונות של חסך חושי ומוטורי, ניתן למצוא בדו"ח משנת 1994 - A Study of the Effects and Uses of Solitary Confinement in a Human Rights Perspective מאת עו"ד Mary Howells המצורף כנספח ע' 70.

מן הדו"ח עולה, שמחקרים רבים ומגוונים מלמדים, שהחזקה בהפרדה (במרבית המקרים מדובר גם בחסך בגירויים אינטלקטואליים או חושיים, בנוסף לעצם הבידוד החברתי) מביאה לשורה ארוכה של נזקים נפשיים וגופניים.

א. **הזיות עשויות להתחיל להופיע כבר 15 דקות מתחילת הבידוד**. אנשים בבידוד עשויים לראות הבזקי אור או צורות גיאומטריות, מראה התא עשוי להתעוות, והם עשויים לשמוע קולות מבלי שיוכלו להבחין אם מדובר במציאות או דמיון. הלוצינציות הן נפוצות ביותר בתנאים של בידוד, כשמחקר אחד מצא שהן הופיעו ב-38.4% מהמקרים, ואילו במחקר אחר ב-50%.

ב. **רגישות מוגברת לגירויים חיצוניים היא תופעה נוספת**. רעשים וריחות רגילים הופכים להיות בלתי נסבלים בהקשר התנאים של המתקן הסודי. יש לכך השלכה חריפה בנוגע להחזקת הכלואים בתנאי סירחון קשים. ניתן גם להיזכר בהקשר זה בתיאורים של רעש מערכת האוורור או של האור המציק מהתקרה בכמה מהתצהירים של כלואים במתקן.

ג. **תנאי הבידוד יוצרים הפרעות במחשבה**, ופוגעים ביכולת הריכוז והזיכרון. ישנה הופעה של תכני חשיבה בלתי-נשלטים, בעלי אופי אליים, פרימיטיבי ומפחיד; לעתים פחדים פרנואידיים.

ד. **חרדה היא תחושה אופיינית בתנאי בידוד**. ייאוש ופחד משתלטים על ההוויה של האדם ושוברים את כוחו הפיסי והנפשי. תחושת הנטישה והחרדה, בשילוב עם ההזיות והפרעות החשיבה מובילים את האדם למצב קבוע של ספק וחוסר ודאות, שבו הוא מאבד את הביטחון העצמי, הערך העצמי ולבסוף את הזהות העצמית.

ה. תופעות נפשיות נוספות הן **הפרעות בתפיסת הגוף**; **תחושת מחנק** (שוב אפשר להיזכר בתצהירים – האם המחנק המתמיד שחש ב' נובעת רק מהתנאים הפיסיים או שמא היא השלכה פסיכולוגית של ההחזקה בתנאי חסך?); **מצבי פאניקה**; **אפתיה**; **חוסר יציבות רגשית ותגובות רגשיות מוקצנות** ועוד.

1. לצד ההפרעות הנפשיות, קיימות גם שורה ארוכה של הפרעות פסיכולוגיות המקושרות לתנאי הבידוד. הדו"ח מפרט, בין היתר, סימפטומים במערכות העיכול, הדם והשתן, מגרנות, הפרעות בשינה ולאות. ישנם גם דיווחים על התקפים של קוצר נשימה, האצה בדופק הלב והזעה חריפה.

2. חלק מהתופעות, פיסיות ונפשיות, נמשכות לאורך זמן, גם לאחר השחרור מתנאי הבידוד, ועשויות להיות קבועות – ואף להחריף בהעדר טיפול.

58. דו"ח של לשכת היועץ המשפטי לממשלה, משנת 1996, מכיר בסכנות החריפות של החזקה בבידוד. הדו"ח קובע:

השפעת ההחזקה בהפרדה על האסיר:

ממצאי המחקרים בנושא הם חד-משמעיים ומלמדים כי הכליאה בהפרדה יוצרת תגובות פסיכוטיות עמוקות, כגון הלוצינציות (חזותיות ואקוסטיות), מראות גוף מעוותות, תחושה של חנק ובלבול מחשבתי, אובדן זיכרון, קושי להתרכז, אובססיות, מצבים פרנואידיים ועוד. זאת, בנוסף למצבים פיזיים עקב חרדה הנגרמת ע"י הכליאה בהפרדה.

מובן שלמשך התקופה בה מוחזק אסיר בבידוד ישנה השלכה ישירה על תוצאות הלוואי של ההחזקה בנפרד, שכן אין דומה דין המוחזק לבד בתא יום אחד למי שמוחזק, כאמור, למשך תקופה של עשרה שבועות, חודשים או שנים.

אין ספק שקיים פרק זמן גבולי שאחרי מרבית האנשים יחוו שהבידוד הינו בלתי נסבל ויסבלו, כתוצאה מכך, מתופעות ארוכות טווח". (ע' 11 לדו"ח).

הדו"ח נתן את דעתו גם לכך, שהנזק הכרוך בבידוד החברתי עשוי להיות מוחרף עוד על-ידי צמצום בגירויים אחרים. לאור זאת המליצה הוועדה להקל על אסירים בהפרדה באמצעות הרחבת הקשר הטלפוני והביקורים, והחזקת חפצים שיקלו על השהייה בנפרד, כגון פלטה לבישול, מאוורר, מפזר חום, מחשב אישי, טלוויזיה ווידאו (ע' 20 לדו"ח).

הדו"ח מצורף כנספח ע' 71.

הטיעון המשפטי:

חובת הפרסום בדבר מקומו של מתקן כליאה

59. כליאתם של בני-אדם היא, על-פי דין, לעולם במתקן מוכר ומוכרז, שמקומו ידוע ומפורסם, והוא נמסר להם, לקרוביהם, לעורכי-דינם ולגורמים נוספים (כגון לקונסול זר במקרה של מעצר נתין זר). רק במקרים חריגים שבחריגים ניתן לסטות במשהו מכללים אלו אך ורק באופן זמני ובלבד שיתקיימו מבחנים והליכים הקבועים בחוק.

60. כלל יסודי זה מעוגן בחקיקה, אך שואב את תוקפו גם מעקרונות היסוד של שיטתנו, כפי שהם באים לידי ביטוי בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו - זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם ובהיותו בן-חורין. כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו. אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם במאסר, במעצר, בהסגרה או בכל דרך אחרת – אלא בחוק ההולם את ערכי המדינה, לתכלית ראויה ומידה שאיננה עולה על הנדרש.

כפי שנראה, הידיעה בדבר מקום המעצר, והיותו של מקום המעצר מוכרז ומפורסם ברבים, הן הכרחיות להגנת האוטונומיה של האדם, גם כאשר חירותו מוגבלת, וחיוניות כרשת ביטחון למניעת פגיעות אסורות בחירות האדם, בכבודו ובשלמותו הגופנית והנפשית.

כלל היסוד: חוק המעצרים

61. הכלל היסודי בעניין זה נקבע בסעיף 7 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), תשנ"ו-1996 (להלן: **חוק המעצרים**), הקובע:

עצור יוחזק במקום מעצר, באחריות משטרת ישראל או שירות בתי הסוהר, שהשר לביטחון פנים הכריז עליו כמקום מעצר; הכרזה לפי סעיף זה תפורסם ברשומות.

סעיף 33(א) לחוק המעצרים קובע, כי משהוחלט על מעצרו של אדם "תימסר ללא דיחוי הודעה על מעצרו ועל מקום הימצאו לאדם קרוב לו שהוא נקב בשמו... שונה מקום הימצאו של העצור, תודיע המשטרה אף על כך" (ההדגשות שלנו). לבקשת העצור יש למסור הודעה כאמור גם לעורך-דין.

בנסיבות קיצוניות מאוד נותן החוק כלים לתקופה מוגבלת ובפיקוח שיפוטי ישיר כדי לעכב ידיעה על עצם מעצרו של אדם (וממילא על מקום החזקתו לאותה תקופה מוגבלת). לעולם אין החוק מדבר אלא בעיכוב ולא במניעת מידע. רק כאשר עצם המעצר סודי, מאפשר סעיף 36 לחוק המעצרים לעכב את ההודעה על המעצר, וזאת בצו של שופט בית-משפט מחוזי, במעורבות של שר הביטחון או מפכ"ל המשטרה עצמם, ומטעמים מוגדרים. החלטה על שמירת המעצר בסוד היא בכל פעם לתקופה שאינה עולה על 48 שעות, לאחריה יש צורך בהליך מחודש. במקרים הקיצוניים ביותר יכול המעצר להישמר בסוד לא יותר מ-15 ימים. לא קיימת הוראה המאפשרת הסתרת מקום המעצר כאשר לא הותרה הסתרת עצם המעצר.

הוראות אלו שבחוק המעצרים הן הוראות-על, החלות על כל מעצר על-פי כל חוק, אלא אם כן נקבעו בחוק הוראות אחרות (סעיף 1(ג) לחוק המעצרים).

חוקים אחרים

62. סעיף 69 לפקודת בתי הסוהר (נוסח חדש), תשל"ב-1971, עניינו הכרזת מקום כבית-סוהר. נוסח הסעיף חשוב לענייננו, שכן הוא משקף את האופן שבו צריכה להיראות הכרזה כזו. אין די בציון קוד שמשמעותו ידועה רק למתי מעט כגון "מתקן 1391". ההכרזה היא על:

"בנין פלוני, או מחנה פלוני או מקום אחר"

כמתחייב מפקודת הפרשנות, ההכרזות על בתי-סוהר מתפרסמות ברשומות.

63. חוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955, מאמץ במפורש (בסעיף 227א) את הוראת חוק המעצרים בדבר חובת ההודעה על מקום המעצר. באשר להחזקה במתקן מוכרז בלבד, הרי שבמקום ההכרזה בידי השר לביטחון פנים, המתפרסמת ברשומות, באה בחוק השיפוט הצבאי הכרזה בידי שר הביטחון המתפרסמת בפקודות הצבא (סעיפים 504 ו-506). פקודות הצבא פטורות אמנם מפרסום ברשומות, אולם יש להביאן לידיעת הנוגעים בדבר (ובענייננו, לפחות העצורים, משפחותיהם ועורכי דינם) בדרך שיוורה הרמטכ"ל (סעיף 2 לחוק השיפוט הצבאי).

64. חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים, תשס"ב-2002, מחייב לציין בצו הכליאה את מקום הכליאה (סעיף 3(א)) ולהביא את הצו, הכולל את ציון מקום הכליאה, לידיעת הכלוא (סעיף 3(ב)). החוק אינו קובע הוראות באשר לאלו מקומות יהיו כשרים להחזקת כלואים וגם לא קובע הוראות לעניין ההודעה על מקום המעצר, ומכאן שחלות הוראות חוק המעצרים: מקום הכליאה (שצריך שיצוין בצו הכליאה) יכול להיות אך ורק אחד מהמתקנים שהוכרזו על-ידי השר לביטחון פנים, ואשר מצוי באחריות המשטרה או השב"ס, ויש למסור הודעה מיידית על מקום המעצר. (תקנה 1 לתקנות כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים (תנאי כליאה), תשס"ב-2002, מניחה שניתן לכלוא לוחם בלתי-חוקי גם במתקן כליאה צבאי – הנחה שדומה שחוקיתה מוטלת בספק.)

65. חוק סמכויות שעת-חירום (מעצרים), תשל"ט-1979, קובע בסעיף 3 שצו המעצר המנהלי יהווה אסמכתא לחבישתו של העציר ב"מקום מעצר" שנקבע בצו או בצו מאוחר יותר. לעניין החובה לציין בצו מעצר מינהלי מקום מעצר קונקרטי ר' גם בבג"ץ 95/49 כורי נ' ראש המטה הכללי של צה"ל (פ"ד ד 34א). גם כאן החוק מחייב לציין את מקום המעצר, אך אינו קובע איזה מקום עשוי להיות כשר למעצר ואינו קובע הוראות בדבר ההודעה על המעצר. מכאן שגם בעניין זה חלות הוראות חוק המעצרים בדבר חובת ההחזקה אך ורק במתקן שהוכרז על-ידי השר לביטחון פנים, באחריות המשטרה או השב"ס, ובדבר ההודעה על מקום המעצר. יש לראות את חוק המעצרים כמבטל את האפשרות להחזיק עציר מינהלי במתקן צבאי (אפשרות שעלתה בעבר מתקנה 1 לתקנות סמכויות שעת חירום (מעצרים) (תנאי החזקה במעצר מינהלי), תשמ"א-1981).

66. מעצרים עשויים להתבצע גם על-פי תקנות ההגנה (שעת-חירום), 1945 (להלן: **תקנות ההגנה**). תקנות 17 ו-72 לתקנות אלו מחילות על מעצרים על-פי תקנות ההגנה את פקודת הפרוצדורה הפלילית (מאסר וחיפושים), שהוחלפה על-ידי פקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) (נוסח חדש), תשכ"ט-1969 ומאוחר יותר על-ידי חוק המעצרים. סעיף 8 לפקודת סדר הדין הפלילי הנ"ל, קובע, כי מקומות שימשו כתחנות משטרה לצורך חוק המעצרים ייקבעו ככאלה על-ידי מפכ"ל המשטרה, באישור שר המשטרה, בצו שיפורסם ברשומות. בשילוב עם חוק המעצרים, הרי שמדובר בהכרזה כפולה: ראשית כמקום מעצר (הכרזת השר לביטחון פנים), ושנית כתחנת משטרה. יוצא מכך, שגם עצור לפי תקנות ההגנה יש להחזיק אך ורק במקום מעצר שהוכרז ככזה ברשומות על-ידי השר לביטחון פנים, ואשר מנוהל בידי המשטרה או שב"ס. גם בנוגע לעצור מכוח תקנות ההגנה יש להודיע לקרוביו על מקום מעצרו.

הוראות מהמשפט הבינלאומי

67. סעיף 23 לאמנת ז'נבה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה, 1949 (אמנת ז'נבה השלישית), מחייב מעצמה העוצרת שבויי מלחמה לדווח למעצמות הנוגעות בדבר את מיקומם הגיאוגרפי של מחנות השבויים, ולסמן אותם באופן שהסימון יראה היטב מהאוויר. סעיף 70 לאמנת ז'נבה השלישית מעניק לשבוי את הזכות לשלוח גלויה למשפחתו ולסוכנות המרכזית לשבויי מלחמה, בסמוך לאחר נפילתו בשבי, ובה, בין היתר, מידע אודות כתובתו.

הוראות מקבילות בדבר עצורים מנהליים בשטח כבוש מצויות בסעיפים 83 ו-106 לאמנת ז'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, 1949 (אמנת ז'נבה הרביעית).

החקיקה הצבאית בשטחים הכבושים

68. גם בחקיקה הצבאית בשטחים הכבושים הוכר ההכרח שמתקן כליאה יוכרז ככזה, שמקומו יפורסם, ושמי שהובא בשעריו יוכל להודיע לעולם החיצוני על מקום כליאתו:

סעיף 78 לצו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), תש"ל-1970, קובע את החובה למסור הודעה על מעצרו של אדם **ועל מקום הימצאו** לאדם הקרוב אליו (וכן להוריו, אם הוא קטין, ולעורך-דינו אם ביקש זאת) ללא שיהוי לאחר מעצרו. ניתן לעכב, ולא למנוע, את ההודעה (על-פי סעיף 78 לצו בדבר הוראות ביטחון), אולם אין הסדר שמאפשר שלא להודיע על מקום המעצר מרגע שהמעצר עצמו איננו סודי.

הצו בדבר הפעלת מתקן כליאה (אזור הגדה המערבית) (מס' 29), תשכ"ז-1967, קובע את הסמכות של מפקדים צבאיים לקבוע מקומות כמתקני כליאה. בהתאם לסעיף 6 למנשר בדבר סדרי השלטון והמשפט (אזור הגדה המערבית) (מס' 2), תשכ"ז-1967, הכרזת מתקן כליאה טעונה פרסום, והמפקד הצבאי אכן הקפיד על פרסום (בקובץ "מנשרים צווים ומינויים") של מתקני כליאה מוכרזים. בנוסף, לפי סעיף 3 לצו בדבר הפעלת מתקן כליאה הנ"ל חייב מתקן כליאה בסימון בשילוט מתאים.

חובת ההודעה על מקום המעצר בפסיקה

69. החשיבות היתרה שבהודעה על מקום המעצר באה לידי ביטוי בפסיקתו של בית-משפט זה. על חובת ההודעה על המעצר ועל מקום המעצר, על-פי חקיקת הביטחון בשטחים, אמר בית-המשפט, מפי כב' המשנה לנשיא (כתוארו אז) מ' אלון:

חובת הודעה זו הינה פועל יוצא ומזכות יסוד הנתונה לאדם שנעצר כדת וכדין על-ידי השלטונות המוסמכים, שאלה יביאו את דבר מעצרו ומקום מעצרו לידיעת קרוביו, למען יידעו מה עלה בגורלו של קרובם העצור וכיצד ניתן להושיט לו את העזרה הדרושה לו כדי להגן על חירותו. זכות זו זכות טבעית היא, ונגזרת היא מכבוד האדם ומעקרונות הצדק הכלליים, ונתונה היא הן לעצור עצמו והן לקרוביו. בג"ץ 670/89 עודא ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון ואח', פ"ד מג(4) 515, 517 (ההדגשות שלנו).

כב' הרשם אוקון פירט לאחרונה את הטעמים שבבסיס חשיבותה של חובת ההודעה על מקום המעצר. טעמים אלו נוגעים הן לצורך הרגשי לדעת את מקום המעצר, הן להבטחת ההליך הראוי בנוגע לשלילת חירותו של אדם והן כערובה למניעת שימוש לרעה בסמכות המעצר. החלטת הרשם ניתנה במקרה בו לא הודיעו הרשויות אודות מקום המעצר של אדם, שעצם מעצרו בידי כוחות הביטחון היה ידוע למשפחתו. וכך כותב כב' הרשם:

מסירת מידע על עצם המעצר ומקומו של העצור היא אבן פינה של הזכות להליך ראוי... מסירת המידע מהווה אמצעי בקרה ופיקוח, אך יש לה חשיבות אנושית מבחינת העצור המאבד באחת את השליטה בחייו. יש לדיווח משמעות שלא ניתן להפריז ביסודיותה מבחינת בני המשפחה, אשר קרוב להם נעלם "בלא הסבר". ההגנה על הפומביות מהווה ערובה למניעת שימוש לרעה ביכולת לעצור, ומונעת שימוש בלתי מרוסן ביכולת זו. אכן, כוחה של המדינה, ויהיו כוונותיה טובות ככל שיהיו, הוא גדול. בלא דיווח עלול כוח זה לצאת מכלל שליטה, גם אם הוא מוסבר בשיקולים ביטחוניים. ויתור או הגמשה טומנים בחובם סיכונים ברורים. הנסיון מלמד ששימוש יתר בכח, שלא שורש בעיתו, יוצר מציאות חדשה. הכוח אינו כמו בומרנג, כשמשחררים אותו – הוא לא חוזר. על כן מצווה הרשות להקפדה של ממש בכל הנוגע להפעלת סמכויות המעצר. הקפדה זו מחייבת דיווח מיידי על עצם המעצר.

בג"ץ 9332/02 ג'ראר ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע (טרם פורסם).

ר' גם בג"ץ 6757/95 חירבאוי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון (תק-על 96(1) 103).

מיקומו של מתקן מעצר בתוך בסיס סודי – הפגיעה המהותית בזכויות הכלואים

70. במסגרת העתירות המקוריות טען המשיב, כי כל החשאיית בנוגע למתקן 1391 אינה נובעת מחשאיית המתקן עצמו אלא ממיקומו בתוך בסיס צבאי סודי.

האם רשאים המשיבים להחזיק עצורים במתקן, שמפאת מיקומו בתוך בסיס צבאי סודי, לא ניתן לפרסם את מיקומו ואף לא למוסרו לכלואים במתקן, ויש להגביל את הגישה אליו של עורכי-דין וגורמי ביקורת שונים? כפי שראינו, שורה של דברי חקיקה מונעים החזקת עצורים בתנאים אלו. כעת נראה, כיצד הדבר פוגע בזכויות יסוד של הכלואים.

71. הידיעה על מקום ההחזקה היא חיונית כחלק מהאוטונומיה של האדם, ולמניעת מצב של דיס-אוריינטציה שיש בו סכנה של פגיעה נפשית.

כותב ד"ר שטיין בחוות-דעתו (נספח ע'69): "עצם קיומו של מקום שהוא 'על הירח', מקום ללא מיקום וכתובת, הוא חלק משיטה המעוררת דיס-אוריינטציה אצל הנחקר". שיטות החקירה הנהוגות במתקן 1391, כעולה מהתצהירים, משלבות דיס-אוריינטציה בחלל עם דיס-אוריינטציה בזמן וחסכים חושיים חריפים, כשכל אלו שוברים את הנחקר ועשויים להביא לתגובות פסיכולוגיות קשות. הידיעה של הכלוא, שמקום ההחזקה שלו הוא סודי, גוררת באופן טבעי גם מצב של אימה, שכן נובעת ממנה התחושה שניתן להעלימו, ושהוא מופקר על-ידי העולם החיצוני – או מעבר להישג ידו המסייעת. כפי שכותב ד"ר שטיין: "הם חיים בתחושה המעיקה שהם מופקרים, ושבני משפחתם אינם יודעים מה עלה בגורלם. הם נתונים בידי החוקרים כמו חפרפרת עיוורת כדברי אחד הנחקרים. חשש להיעלם מבלי שאיש ידע על גורלם. מצב מסוג זה מערער את תחושת הביטחון באופן בסיסי."

דומה כי גם אילו הייתה מתקבלת טענת המשיב, שמלכתחילה נדרשה הסודיות של המתקן רק בשל מיקומו, הרי שלפחות במקביל, מנוצלת סודיות זו כאמצעי להפעלת לחץ על נחקרים ולשוברם.

בין אם הסודיות מנוצלת כאמצעי חקירה פסול ובין אם לאו, זכותו של אדם לדעת נתונים בסיסיים אודות עצמו – ובמקרה זה: היכן הוא נמצא – היא חלק מהאוטונומיה הבסיסית ביותר שלו, ומכאן חלק מיסודות כבודו של האדם וחירותו.

72. הגישה של גורמי-חוץ למתקן חיונית למימוש זכויותיהם של הכלואים בו:

א. **הזכות לקבלת ביקורים** במקום המעצר של בני משפחה וידידים. זכות זו היא זכות יסודית, העומדת לכל סוגי העצורים בהעדר עילה מיוחדת למניעת הביקור או להגבלתו. הזכות היא זכות יסודית, שאין צורך לעמוד כאן על המקורות המשפטיים הרבים בהם היא מעוגנת – בדין הפנימי ובמשפט הבינלאומי, בחקיקה ובהלכה הפסוקה. די אם נציין, כי תקנה 12 לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), תשנ"ז-1997, אף קובעת כי "לא יוחזק עצור הזכאי לקבל מבקרים במקום

מעצר שלא ניתן לאפשר בו ביקור מבקרים, במשך למעלה מ-7 ימים מיום שקמה לו הזכות לכך...".

ב. **הזכות להיפגש עם עו"ד** אף היא זכות יסוד חוקתית של כל כלוא, ו"עקרון גדול" בשיטתנו המשפטית, גם אם היא ניתנת להגבלה מסוימת על-פי הליכים ועילות הקבועים בחוק.

ראו לעניין זה: בג"ץ 128/84 חזן נ' מאיר (פ"ד לח) (2, 24, 27); בג"ץ 6302/92 רומחיה נ' משטרת ישראל (פ"ד מז) (1, 209, 212); בג"ץ 4965/94 קהלני נ' שר המשטרה (תק-על 3)94 (531); בג"ץ 2568/90 פלוגי נ' מ"י (תק-על 2)90 (423). בעניין זכות הפגישה גם בנסיבות ביטחוניות מיוחדות, ראו בג"ץ 102/82 צמל נ' שר הביטחון (פ"ד לז) (3)365. לגבי חשיבותה של הזכות, והלכה לפיה הכלל הוא שיש לממשה גם בשעת לוחמה מרגע שהעצור הגיע למתקן מעצר מסודר, ראו בג"ץ 3239/02 מרעב ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באיו"ש ואח' בסעיפים 44-45 לפסק הדין.

ג. **הזכות לדיון פומבי**: מתשובה 20 לתשובות המשיב לשאלון בעתירה המקורית, עולה כי "הגיעו למתקן שופטים לצורך קיום דיוני הארכת מעצר, כאשר דובר בעצורים שלא היו מיוצגים". מובן, שכאשר מתקיים דיון משפטי בתוך בסיס סודי וחסוי, אין אפשרות לדיון פומבי – וניטל מהשופט שיקול-הדעת אם לקיים את הדיון בדלתיים פתוחות או סגורות. כך גרר קיומו של מתקן מעצר סודי את קיומם של בתי-משפט של סתר, שאין יודעים היכן הם דנים ושאלמותיהם סגורים לציבור א-פריורי.

לעניין פומביות הדיון, ולעניין הצורך לעשות הסדרים שיאפשרו אותה כאשר דיון בהארכת מעצר מתקיים בתוך מתקן כליאה, ראו בג"ץ 2560/96 סלהב ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון ואח' (תק-על 1)97 (313). לעניין ערך היסוד של פומביות הדיון ושיקול הדעת הנתון בעניין זה לגוף השיפוטי הדין בתיק, ראו בג"ץ 103/92 בולוס ואח' נ' הוועד המייעץ ואח' (פ"ד מו) (1)466.

ד. **הזכות להיפגש עם כוהני דת**.

ה. הזכות של **נתיני מדינות זרות** לפגישה עם **הקונסול** המטפל בענייני מדינת נתינותם.

ו. **ככל שמדובר בשבויי מלחמה**: הזכות של **ארגוני סיוע** להיכנס למקומות המעצר ולבקר את השבויים בהתאם לתקנה 15 לתקנות הנספחות לאמנת האג בדבר הדינים והמנהגים של המלחמה ביבשה (1907) וסעיף 125 לאמנת ז'נבה השלישית.

ז. **ככל שמדובר בשבויי מלחמה**: סעיף 126 לאמנת ז'נבה השלישית קובע כי לנציגיהן או שליחיהן של המעצמות המגינות, וכן לשליחי הוועד הבינלאומי של **הצלב-האדום** "תהיה להם הרשות ללכת לכל המקומות בהם נמצאים שבויי מלחמה, בייחוד למקומות מעצר, מאסר ועבודה, ותהיה להם גישה לכל הבניינים התפוסים בידי שבויי מלחמה... יהיה

להם חופש גמור לבחור את המקומות שברצונם לבקר בהם... לא יוטל איסור על ביקורים אלא מטעמי הכרח צבאיים ואף אז – רק כאמצעי יוצא מן הכלל וארעי בלבד.”

ח. **ככל שמדובר באנשים שהם מוגנים לפי אמנת ז'נבה הרביעית**: הזכות של ארגוני סיוע לבקר עצורים כדי לסייע להם בהתאם לסעיף 142 לאמנת ז'נבה הרביעית.

ט. **ככל שמדובר באנשים שהם מוגנים לפי אמנת ז'נבה הרביעית**: הזכות של נציגי מעצמות מגינות ושל נציגי הצלב-האדום "ללכת לכל המקומות שבהם נמצאים מוגנים, בייחוד למקומות מעצר, מאסר ועבודה" באופן ש"תהיה להם גישה לכל הבניינים התפוסים על-ידי מוגנים..." כאשר "לנציגים ושליחים כאלה יהיה חופש גמור לבחור את המקומות שברצונם לבקר בהם" (סעיף 143 לאמנת ז'נבה הרביעית). כמו בעניין הביקור במקומות בהם מוחזקים שבויי מלחמה, גם כאן איסור על ביקור יכול להיות אך ורק מתוך שיקולי הכרח צבאיים, ואף אז רק כאמצעי ארעי ויוצא מן הכלל. ממילא, לא ניתן למנוע גישה למתקן מסוים באופן רגיל ומתמיד. כפי שמציין פיקטה בפרשנותו לאמנה (ע' 574):

Only imperative military necessity would allow such permission being postponed (but never refused)...

פיקטה מוסיף ומדגיש, כי לא קיימת הגבלה כלשהי ביחס למקומות הפתוחים לפיקוח. פיקטה מציין עוד, כי הזכות לביקור מתפרסת הן על חלקי המתקן שבשימוש ישיר של הכלואים (אזורי השינה, הקנטינות, המתקנים הסניטריים, המרפאות וכדומה) והן על החלקים שאינם משמשים אותם ישירות אך מיועדים לצרכיהם (כגון מחסנים) (ע' 575).

י. במקרה של מי שהוגדר כ**לוחם בלתי חוקי**, הרי שמדובר בהכרח ב"מוגן". על כל פנים, זכותו להיפגש עם נציגי הצלב-האדום מעוגנת גם בתקנה 12(א)(1) לתקנות כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים (תנאי כליאה), תשס"ב-2002;

73. על החשיבות המיוחדת לביקורים של נציגי הצלב האדום אצל עצורים אשר מנועים מפגישה עם עורכי דינם, כן מנועים הם ביקורי משפחות ואינם חשופים לעולם החיצון, עמד בית המשפט הנכבד בבג"צ 794/98 שייח עבד אלכרים עובייד ואח' נגד שר הביטחון, פ"ד נה(5), 769: שם הותרו ביקורים של נציגי הצלב האדום למרות שהעצורים נפגשו תדיר עם עורך דינם, זכו לחשיפה ברבים, ולא היו מנותקים מהעולם החיצון, בתקופה בה הוגשה העתירה לאפשר ביקורים של נציגי הצלב האדום.

74. הרושם העולה מההליכים עד כה, וממה שפורסם אודות מתקן 1391, הוא שעיקר הכלואים בו (אם לא כולם) הם מוגנים לפי אמנות ז'נבה, ובייחוד אמנת ז'נבה הרביעית, דהיינו מי שמצאו עצמם – באיזה זמן שהוא ובאיזו דרך שהיא – בשעת סכסוך או כיבוש, בידי אחד מבעלי הסכסוך או בידי אחת המעצמות הכובשות, והם אינם אזרחים של אותו בעל סכסוך או אזרחיה של אותה מעצמה כובשת (סעיף 4 לאמנה).

75. במסגרת העתירות המקוריות טען המשיב דאז, כי נושא הביקורים ניתן להסדרה, גם כאשר המתקן מצוי בבסיס סודי, על-ידי הבאת הכלוא למקום בו יתקיים המפגש, מחוץ למתקן.

כפי שראינו, חלק מזכויות הכלואים הוא שגורמי חוץ מסוימים יבקרו אותם **בכל מקום שבו הם נמצאים**. זכות זו היא זכות חיונית: פיקוח והגנה אמיתיים על זכויות הכלואים אפשריים רק על-ידי שילוב של ביקור במתקן עם ראיונות בלתי-מופרעים עם הכלואים בו. הביקור במתקן מאפשר ביקורת על התנאים בו מצד אנשי מקצוע, הבקיאים בזכויותיהם של כלואים, ואינם תלויים רק בדיווחיהם האישיים של הכלואים. הביקור הפיסי מאפשר בדיקה של המתקן גם מנקודות מבט שלא תמיד קיימות לכלואים, המוגבלים בתנועתם במתקן ואינם מתמצאים תמיד בזכויותיהם.

גם כשמדובר בזכויות שניתן לכאורה לממש מחוץ למתקן עצמו, הרי שסודיותו של המתקן תפגע במימושן. משכי הזמן והצרכים הלוגיסטיים הנדרשים כדי לארגן מפגשים במקום חיצוני עלולים לא רק לעכב ולסרב את מימוש זכות הביקור, אלא גם לסכל אותו ממש. כך, למשל, שיקולים של טובת החקירה, שהיו מאפשרים יציאה של נחקר למפגש קצר, עשויים להיות בעלי משקל רב יותר למניעת מפגש, כאשר המפגש כרוך בפרוצדורות ממושכות יותר של הוצאת העצור מהמתקן, הבאתו למתקן אחר והחזרתו למתקן המקורי. בנוסף, הטרחה והמשאבים הכרוכים בהסדרת כל מפגש עלולים ליצור תמריץ שלילי אצל הנהלת המתקן, שיבוא לידי ביטוי בהכבדה על מימוש זכויות הביקור. כך, למשל, עלולה להיווצר נטייה לדחות בקשות לביקורים הנתונים לשיקול-דעת ההנהלה, כגון ביקורי קרובים וידידים מעבר לתדירות המינימלית שמחייב החוק. מניעת מפגש עם עו"ד, שהיא תדירה לגבי סוג זה של עצורים, תושפע הן בהטלתה והן בהסרתה מהבעיות הלוגיסטיות שלעיל. אף צו בית-משפט להסרת מניעה לא יוכל להתממש לאלתר כפי שמחויב.

76. הגישה למתקן של גורמים מבחוץ חשובה לקשר של הכלואים עם העולם החיצוני, לקבלת סיוע משפטי ואחר ולהגנה על קשריהם המשפחתיים והחברתיים. בנוסף, הגישה של גורמי חוץ לכלואים ולמתקן עצמו היא אמצעי פיקוח חיוני ורשת ביטחון כנגד פגיעה בזכויות היסוד של העצורים וכנגד תנאי כליאה ואמצעי חקירה לא אנושיים, אכזריים ומשפילים.

החוק והמנהג יצרו אמצעי ביטחון נוספים להגנת זכויות העצורים, אשר אינם יכולים להתקיים באופן מלא במתקן הממוקם בלבו של בסיס צבאי סודי. בין מנגנוני הפיקוח האלו:

- א. ביקורת של חברי-כנסת. לא ניתן למנוע כניסת חברי-כנסת למתקן מעצר (או למקום אחר בתחום שאינו רשות היחיד) אלא מטעמים של בטחון המדינה או של סוד צבאי (סעיף 9 לחוק חסינות חברי הכנסת, זכויותיהם וחובותיהם, תשי"א-1951). מיקומו של מתקן הכליאה בתוך בסיס צבאי סודי משמש למשיבים עילה לעקוף את זכות הכניסה של חברי-הכנסת ולמנוע את הפיקוח האפקטיבי של חברי-כנסת על המתרחש בו.

ב. ביקורת של לשכת עורכי-הדין, שוועדות מטעמה, שעיסוקן בזכויות כלואים, נוהגות לבקר במתקני מעצר.

ג. ביקורת של ארגוני זכויות-אדם, שאף הם מבקרים במתקני כליאה באופן סדיר כמנגנון פיקוח על תנאי הכליאה.

77. טענת המשיב בעתירות המקוריות, לפיה קיימים בנוגע למתקן מנגנוני פיקוח של הרשות המבצעת – צה"ל ומשרד המשפטים – אין בה כדי לפתור את הפגיעה במנגנוני הפיקוח החיצוניים הרגילים והמקובלים. כידוע, גם מתקני כליאה בישראל המצויים בפיקוח חיצוני נרחב רחוקים מלענות על מלוא הסטנדרטים החוקיים. מקל וחומר, מקום שלאיש מחוץ לגורמים מצומצמים ברשות המבצעת יש גישה אליו. בתשובה לבקשה לפרטים נוספים (ע' 43 תשובה 17) ציין ב"כ המשיב, כי התנאים ששררו במתקן לפני ההכרזה לא השתנו בעקבותיה. נתון זה מלמדנו, כי ההכרזה, ובעקבותיה הפיקוח הפנימי הנזכר, לא הביאו כל שינוי במצב ובתנאים המחרדים ומכאן שפיקוח זה לא הוכיח עצמו.

78. כפי שפורט בתצהירים, וכפי שיפורט בהמשך, העדר רשת הביטחון של ביקורת חיצונית ופיקוח הביא לתוצאה הצפויה: מתקן הכליאה 1391 הפך להיות זירה להפרה שיטתית של זכויות יסוד של הכלואים בו, של פגיעה בגופם וברוחם, של שיטות כליאה וחקירה אסורות ושל יחס בלתי-אנושי ומשפיל. כל אלו יכלו לשגשג אך בחסות מסך החשאיות שנפרש על המתקן.

79. לפי התחקיר שהתפרסם בעיתון "הארץ" (נספח ע' 67) שימש האופי החשאי של המתקן, לפחות בעבר, גם להעלמה של כלואים – פשוטו כמשמעו – כאשר ישראל הכחישה שהיא מחזיקה בידיה אזרח לבנוני (ה. פ.) שהוחזק במתקן ונמנע ממנו קשר עם העולם החיצוני, וייתכנו עוד מקרים רבים, אשר בשל החשאיות אין יודעים עליהם דבר.

80. כפי שאמרו החוקרים לאנשים שהיו עצורים במתקן 1391, המוחזקים במקום כמוהם כמי שמצוי על הירח. וכפי שהשפעת כוח הכבידה של כדור-הארץ היא זניחה על-גבי הירח, כך גם כוח הכבידה של החוק מנוטרל ומטושטש בין חומות הסודיות של כלא 1391.

כלים לשמירת חשאיות, שבידי המשיבים, המעוגנים בחוק

81. המשיב טען שהסיבה היחידה לחיסיון מתקן 1391, היא מיקומו בתוך בסיס, שהוא בסיס צבאי סודי. גם אם יטען המשיב שקיימים אינטרסים שמחייבים נקיטה בסודיות, הרי שהחוק מעמיד לרשותו תרופות אחרות להשגת מטרתו זו.

המחוקק מצא לנכון לקבוע מערכת של כלים, לעיתים דרקונית, שבה זכויות העצורים נסוגות מפני אינטרסים, כגון טובת החקירה, בטחון "האזור" והמדינה וכיו"ב שיקולים, אשר מטבעם נוגסים בזכויות יסוד חוקתיות של עצורים, נחקרים וחשודים. בין כלים אלה, עומדים למשיבים אמצעים כגון, עיכוב ידיעה על מעצר, מניעת מפגש עם עורך דין, מעצרים

מנהליים, חיסיון וחומר חסוי, דיון בדלתיים סגורות ואיסור פרסום, השהיית הבאת עצור בפני שופט, החזקה בהפרדה, מניעת ביקור, מניעת התכתבות ומניעת שירותי דת:

א. עיכוב ידיעה על מעצר

אמצעי זה מעוגן הן בתחיקת הביטחון הן בדין הפלילי.

סעיף 78ד לצו בדבר הוראות ביטחון מאפשר עיכוב ידיעה על מעצר בהוראת שופט משפטאי, לתקופה שלא תעלה על 96 שעות, אך ניתן להאריכה לתקופות שלא יעלו על 8 ימים. **ובעבירות מסוימות אף לתקופה של 12 יום.**

הסעיף מסמיך גם חוקר שב"כ לעכב ידיעה על מעצר לתקופה של 24 שעות.

סעיף 36 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996, מקנה לשופט בית משפט מחוזי את הסמכות להרשות שלא תימסר ידיעה על מעצרו של אדם בשל עבירות ביטחון מסוימות, אם אישר שר הביטחון בכתב, שביטחון המדינה מחייב סודיות המעצר (להבדיל ממקום המעצר), או אם אישר המפקח הכללי של המשטרה בכתב, שטובת החקירה מחייבת סודיות המעצר. העיכוב הוא לתקופה שאינה עולה על 48 שעות; וניתן להאריכה. סך כל התקופות לא יעלה על 7 ימים. בעבירות עיכוב ההודעה יכול להיות עד מקסימום של 15 ימים באישור בכתב מאת שר הביטחון ולשמירה על בטחון המדינה.

ב. מניעת מפגש עם עורך דין

מספר חיקוקים מאפשרים מניעת מפגש בין עצור לבין עורך דינו. כל אחד מהחיקוקים מפרט הסדרים שונים לגבי עילות המניעה, משך המניעה המקסימלי והרשות המוסמכת להורות על מניעה:

לפי תחיקת הביטחון:

סעיף 78ב – ד לצו בדבר הוראות הביטחון, כאשר התקופה המצטברת הממושכת ביותר עלולה להגיע לכדי 60 ימים!

לפי חוק לוחמים "בלתי חוקיים":

סעיף 6 לחוק לוחמים בלתי חוקיים קובע את הסמכות לדחות את הפגישה עם עורך דין עד שבעה ימים מיום מתן צו הכליאה.

לפי הדין הפלילי:

סעיף 2 לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) (דחיית פגישת עצור בעבירות בטחון עם עורך דין), התשנ"ז-1997, מקנה לרשויות הביטחון אפשרות לעכב מפגש עם עורך דין לתקופה של עד עשרה ימים.

ראו גם סעיפים 34 ו-35 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996.

סעיף 35 הנ"ל מאפשר דחיית פגישת עצור עם עורך דין, בהתקיים הנסיבות המתוארות בסעיף, לתקופה של עד 21 ימים!

ג. מעצרים מנהליים:

נוסף על כל התרופות המפורטות בפרק זה, ואולי מעל לכולן, קיימת הסמכות לעצור אדם במעצר מנהלי, קרי, ללא משפט. סמכות זו מעוגנת בשני דברי חקיקה עיקריים –

א. צו בדבר מעצרים מנהליים (הוראת שעה) (יהודה והשומרון) (מס' 1229), תשמ"ח-1988.

ב. חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים), תשל"ט-1979.

ד. חיסיון וחומר חסוי, דלתיים סגורות ואיסור פרסום:

סדרה של חיקוקים מאפשרים למנוע חשיפה ציבורית של הליכים משפטיים, ושל ראיות.

ראו למשל:

בעניין חומר חסוי בהליכי הארכת מעצר ראו סעיף 15 (א)(2) (ג) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996.

הוראות החיסיון שבסעיפים 44 ו-45 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971.

על האפשרות לקיים דיון בדלתיים סגורות ואיסור פרסום ראו בסעיפים 68, 70 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

ה. השהיית הבאת עצור בפני שופט:

קיימת מכוח סעיף 30 של חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), התשנ"ו-1996, שכותרתו פעולות חקירה דחופות. רשאי הממונה על חקירה להשהות את הבאת העצור בפני שופט, לצורך ביצוע אותה פעולה לתקופה שלא תעלה על 48 שעות מתחילת המעצר.

ו. החזקה בהפרדה:

על-פי פקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], תשל"ב-1971, סעיף 19ב, מותר להחזיק "אסיר בהפרדה" - (1) בתא כשהוא לבדו; או (2) בתא עם אסיר או אסירים אחרים, שגם לגביהם יש צורך בהחזקה בהפרדה; בין השאר אם ההפרדה נדרשת לשם ביטחון המדינה. וזאת לתקופות של 48 שעות ולהאריך מעת לעת עד לתקופה שלא תעלה על 14 ימים.

כמו כן מסמיך החוק סוהר שהוסמך להורות על אלה :

(1) החזקת אסיר בהפרדה בתא לבדו לתקופה העולה על 14 הימים ושאינה עולה על חודש, ולהאריכה עד לתקופה שלא תעלה על חצי שנה.

(2) החזקת אסיר בהפרדה בתא עם אסיר או אסירים אחרים לתקופה העולה על 14 ימים ושאינה עולה על שני חודשים, ורשאי הוא להאריך את התקופה מעת לעת לתקופות נוספות שלא יעלו על שני חודשים כל אחת, ובלבד שסך כל התקופות לא יעלה על 12 חודשים ; החזקת אסיר לתקופה העולה על שישה חודשים טעונה אישור הנציב.

(3) מעל 12 חודשים קיים צורך בהוראת בית משפט.

ז. מניעת ביקור :

סעיף 12 לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), התשנ"ז-1997, קובע את סמכותו של המפקח הכללי של המשטרה או נציב בתי הסוהר לפי העניין, להורות על מניעת ביקורים אצל עצור, לתקופה שלא תעלה על חודש ימים, אם יש לו יסוד סביר לחשוד כי העצור עלול לנצל ביקורים לשם פעילות שמטרתה פגיעה בביטחון המדינה או בביטחון הציבור.

מניעת ביקורים עלולה להיות לתקופה רצופה העולה על 90 ימים, אך זאת בכפוף לאישורו של השר לביטחון הפנים.

ח. מניעת התכתבות :

סעיף 13 לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), התשנ"ז-1997, קובע את הסמכות של הממונה על החקירה למנוע התכתבות מטעמים של טובת החקירה, או להתנותה בתנאים.

סעיף 47א לפקודת בתי הסוהר (נוסח חדש), תשל"ב-1971, קובע בין השאר את הסמכות להגביל או למנוע כליל משלוח מכתבים מאסיר לחברי כנסת, ובתנאים מיוחדים לגניזתם של מכתבים אלה, הכול מטעמים של מניעת פגיעה בביטחון או בהליכי חקירה ומשפט.

ט. מניעת שרותי דת:

הסמכות למניעת השתתפות עצור בתפילה בציבור מעוגנת בסעיף 14 לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), התשנ"ז-1997, וזאת מטעמים של ביטחון או הסדר הטוב במקום מעצר, או שמירה על שלום העצור. לגבי חשוד שטרם הוגש נגדו כתב אישום מטעמים של פגיעה בחקירה.

82. לאור כלים רבים וחריפים אלו, אין המשיבים יכולים להישמע בטענה שנחוץ להם הכלי הנוסף, והמנוגד לחוק, של החזקת מתקן סודי.

אי חוקיותן של שיטות החקירה:

83. ראינו אם כן כי סודיות המתקן גוררת כפועל יוצא והכרחי שלה הפרה של מרבית הזכויות הבסיסיות העומדות לעצורים. העדר ביקורת ופיקוח של גופים חיצוניים של המדינה ואחרים גוררת בהכרח וכפועל יוצא את האפשרות להפעלתן של שיטות חקירה פסולות ומנוגדות לחוק, כמו המצב השורר במתקן 1391.

84. שיטות החקירה כפי שתוארו בחלק העובדתי של עתירה זו, הן פסולות הן לפי הדין הבינלאומי ההומניטרי והן לפי המשפט הישראלי.

המאבק נגד הפעלת עינויים בחקירות שב"כ בישראל נמשך שנים ארוכות והוכתר אחר עת רבה, בהצלחה בפסק דין תקדימי וחשוב של בית משפט נכבד זה שהתקבל פה אחד בהרכב של 9 שופטים, ואסר על השימוש בשיטות העולות כדי עינויים או כדי יחס משפיל ובלתי אנושי, כגון שיטות החקירה המופעלות במתקן 1391.

ההלכה הנוגעת לענייננו נקבעה באופן חד וברור בבג"ץ 5100/94 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל ואח' נ' ממשלת ישראל ואח', פ"ד נג(4) 817.

85. ראשית, עצם ניהולה של חקירה, במובן של הצגת שאלות, המחייבות את הנחקר לתת תשובות אמת, טעונה הסמכה בחקיקה ראשית:

במדינת חוק אין סמכות לבצע חקירה כזו בלא הסמכה בחקיקה ראשית, או בחקיקת משנה מכוח הסמכה מפורשת לכך בחקיקה ראשית. (שם, ע' 831).

בענייננו, ברור כי אנשי השב"כ הינם רק חלק מן החוקרים במתקן, וזהותם ושייכותם הארגונית של חוקרים אחרים אפופה חשאיות. ממילא אין יודע מה מקור סמכותם לנהל חקירות.

86. שנית:

חקירה סבירה היא חקירה ללא עינויים, ללא יחס אכזרי או בלתי אנושי כלפי הנחקר, וללא יחס משפיל כלפיו. חל איסור על שימוש באמצעים "ברוטאליים ובלתי אנושיים" במהלך החקירה... כבוד האדם הוא גם כבוד של האדם הנתון לחקירה... מסקנה זו עולה בקנה אחד עם המשפט הבינלאומי ההסכמי – אשר ישראל צד לו – האוסר על שימוש בעינויים (torture) ב"יחס אכזרי ולא אנושי (cruel, inhuman treatment) וב"יחס משפיל" (degrading treatment)... איסורים אלה הם "מוחלטים". אין להם "חריגים" ואין בהם איזונים. אכן, אלימות כלפי גופו או נפשו של הנחקר אינה מהווה אמצעי סביר בחקירה... (שם, ע' 836).

87. פסק-הדין אסר על שיטות שיש להן דמיון רב לחלק מהשיטות המקובלות במתקן הסודי.

בית-המשפט אסר על שיטות שיש בהן אלימות פיסית ישירה על גוף הנחקר - הטלטול - ואילו במתקן הסודי מצאנו שישי שימוש במכות לסוגיהן, באונס, בהנחת רגלי החוקר על מבושי הנחקר, בטלטולו של הנחקר וסחרורו עד אבדן החושים ועוד.

בית-המשפט אסר על הושבת הנחקר על כסא באופן שגורם כאב וסבל ממשיים לנחקר. במתקן הסודי נהוג לנהל חקירות ממושכות כשהנחקר יושב על ספסל נטול משענת שעות ארוכות כשהוא אזוק, כשלא פעם הוא נופל לרצפה.

בית-המשפט אסר באותו עניין גם על שני אמצעים שעניינם החסך החושי. כך בנוגע לשימוש בשק: בית-המשפט מכיר בכך שלעתים קיים צורך למנוע מנחקר לראות נחקרים אחרים. אולם השימוש בשק הוא מרחיק לכת הרבה מעבר לצורך זה. הוא

...אינו חלק מחקירה הוגנת. הוא פוגע בנחקר ובצלמו. הוא משפיל אותו. הוא מביא לאובדן תחושת זמן ומקום. הוא גורם מחנק. כל אלה אינם חלק מסמכויות חקירה כלליות. (שם, ע' 838).

והנה במתקן הסודי, ההשפלה, אובדן תחושת הזמן והמקום, והסביבה המחניקה עומדים בבסיס שיטת החקירה והשבירה של הנחקרים.

בדומה לכך מסכים בית-המשפט, כי ניתן לבודד את העצור מקולות מסוימים – נחקרים אחרים או קולות וצלילים שיש בידיעתם על-ידי הנחקר כדי לפגום בהצלחת החקירה. אולם בכך אין להצדיק השמעה רצופה של מוסיקה רועשת.

כלום אמצעי זה הוא בגדר סמכות החקירה הכללית?! גם כאן, תשובתנו היא בשלילה. מוסיקה בעוצמה חזקה לאורך זמן ממושך גורמת סבל לנחקר.

והדברים יפים גם לעניין הסביבה החושית שבה נתונים הנחקרים במתקן הסודי – בין כשמדובר במניעת גירויים, ובין כשמדובר בחשיפה לגירויים מונוטוניים ומתמשכים.

ולבסוף: בית-המשפט מכיר בכך שחקירה עשויה להתמשך, כשתוצאה הבלתי-נמנעת היא מניעת שינה. אולם:

אם נמנעת שינה מהנחקר במכוון, לאורך זמן, וזאת אך בשל מטרה להתישו ולשבור את רוחו – אין הדבר מצוי בגדריה של חקירה הוגנת וסבירה. יש באמצעי זה פגיעה מעבר לנדרש בזכויותיו ובכבודו של הנחקר.

בעדויות שלפנינו מניעת השינה נעשתה במכוון, וגם בשעה שהנחקרים לא היו בחקירה אלא ניסו לנוח בצינוקותיהם המעופשים. הנה כי כן, שוב הופרה הלכת בג"ץ בחסות עולמו האפלולי של המתקן הסודי.

88. הדברים משליכים גם, מקל וחומר, על החזקת העצורים בתנאי טינופת, עיפוש וסירחון, עם בגדים שלא במידותיהם באופן שמכנסיהם נופלים, ללא בגדים תחתונים או ללא החלפה לבגדים נקיים, על מזרונים לחים ועם שמיכות בלתי-מספיקות, ללא מים זורמים שהם יכולים לשלוט בהם וללא מתקן שירותים בסיסי, כשהם נתונים לאלימות, ללעג ולקלס מצד סוהריהם שאסור להם אפילו לראות את פניהם...

89. לאור פסיקתו הברורה של בית-המשפט העליון בהרכב המורחב, ששימה ישירות לענייננו, לא נרחיב בעניין המקורות (הרבים) לאיסור על יחס בלתי-אנושי, אכזרי או משפיל ועל עינויים. נציין רק, כי חוקת בית-הדין הפלילי הבינלאומי (אמנת רומא) כוללת את פשע העינויים בין הפשעים נגד האנושות, שניתן להעמיד עליהם לדין בבית-הדין הפלילי הבינלאומי (סעיף 7 לאמנה, סעיף קטן 1(f)). בין פשעי המלחמה שניתן להעמיד עליהם לדין בבית-הדין הפלילי הבינלאומי מצויים עינויים ויחס לא אנושי (סעיף 8, סעיף קטן 2(a)(ii); גרימה במזיד של סבל חמור או פגיעה רצינית בגוף או בבריאות (סעיף 8, סעיף קטן 2(a)(iii); התקפות על הכבוד האישי, ובייחוד יחס משפיל (סעיף 8, סעיף קטן 2(b)(xxi)). הוראות אלו מצטרפות למקורות משפטיים רבים וותיקים יותר, אשר מעגנים את האיסור על עינויים ועל יחס בלתי אנושי, אכזרי או משפיל, כאיסורים המשתייכים למשפט הבינלאומי המנהגי. למותר עוד לציין, כי איסורים אלו מהדהדים גם באופן הברור ביותר בשיטת המשפט הישראלי, ומעוגנים עיגון חוקתי בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. חוק היסוד לא רק אוסר פגיעה בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם. הוא מחייב את הרשויות להגנה אקטיבית על חיי אדם, על גופו ועל כבודו.

סוף דבר

90. גם היום, לאחר ההליכים הקודמים שהתנהלו בעניין המתקן, רב הנסתר על הנגלה. מיהם אותם גורמים עלומים המחזיקים עצורים במתקן וחוקרים אותם שם לפני ששירות הביטחון הכללי החל את השימוש בו ולאחר שחדל מכך? מה מקור סמכויותיהם? מיהם אותם עצורים שנתונים בידיהם? על-פי איזה חוק הם מוחזקים שם?

91. אולם ישנם גם דברים ברורים ובהירים כאור השמש שלעולם אינו חודר לצינורות המתקן :

ברור הוא, שהסתרת מיקומו של מתקן מעצר עומדת בניגוד לדיני מדינת ישראל ולדין הבינלאומי.

ברור הוא, שמיקומו של מתקן מעצר בתוך בסיס צבאי סודי מסכלת את מימוש זכויותיהם של הכלואים בו ומנטרלת את מנגנוני הפיקוח על תנאי הכליאה במקום.

ברור הוא, שתחת מעטה הסודיות של המתקן הונהגו בו שיטות חקירה פסולות, המהוות יחס אכזרי ולא אנושי, ואף עינויים. הידיעה של הנחקרים שהם מוחזקים במתקן סודי ועלום מהווה נדבך חשוב בשיטות חקירה אלו.

ברור הוא, שתנאי הכליאה שבמתקן, לרבות עצם המבנה של הצינורות, משתלבים גם הם בשיטת החקירה הקיימת בו, המבוססת על בידוד הכלואים, ניתוקם מהעולם, חסכים חושיים ומוטוריים ורמיסה עד עפר של כל צלם אנוש.

ברור הוא, שקיומן של קבוצות כולאים או חוקרים, שסמכויותיהם לא הוגדרו, וביכולתם להחזיק במתקן אנשים שונים ללא הגדרה בחוק וללא הגבלתו, יוצרת מצב בלתי נסבל של שליטה ללא חוק.

92. די בכל אחד מאלו בנפרד, לא כל שכן בהצטברותם יחד, כדי להצדיק את הצו המבוקש בעתירה זו – דהיינו לסגור את המתקן הסודי, המכונה "מתקן 1391", באופן שלא ישמש עוד למשמורתם של אנשים.

מכל הטעמים האלו, מתבקש בית-המשפט הנכבד להוציא צו על-תנאי וצו ביניים, כמבוקש בראש העתירה, ולאחר קבלת תשובת המשיבים להפוך את הצו על-תנאי למוחלט ולחייב את המשיבים בהוצאות העותרת ושכ"ט עו"ד.

ירושלים, 30 באוקטובר 2003

לאה צמל, עו"ד	מנאל חזאן, עו"ד	יוסי וולפסון, עו"ד	חוה מטרס-עירון, עו"ד
---------------	-----------------	--------------------	----------------------

ב א י כ ו ח ה ע ו ת ר ת

(ת.ש. 28500)